

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *P. J. Ođaviku*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Залпе

— СЛУКА СЯ КОСОВА —

Луне две недеље несам био код куће. Косовски валија, Хафуз-наша, бану једнога лепога дана у наш крај и нареди нам да за петнаест дана прикупимо од народа сав данак за прво полугође, јер беше велика скика, како сам рече Врњачком кнезу, у главном вилајетском мал-мудирлуку.

Кад с тешком муком свршисмо посао, вратих се кући и одмах узех књигу да зајазим, и ако уморан, ону праведну потребу, која се код човека јавља особито после извесног времена проведеног по вољи или невољи без штампаног слова. Узео сам књигу, може бити пет пута дотле прочитану, па ипак сам се веома обрадовао што ми је пред очима штампана реч, те сам слатко читао као новину. Неколико сам пута за столом од умора закуцао и већ почео да забрављам прочитано, но тежња да очи гледе на тако жељене шаре, одржаше ме доста дуго.

Већ и зора беше почела да руди.

Пођох да легнем и баш у тај тренутак неко закуца.

— Ко је? — викнух.

— Отвори! — чу се непознати глас.

Право да кажем — подиђоше ме мрави. Моји не беку на окупу, а време беше не из жељених. Наш и иначе

„крвави крај“, како га и Срби и Арнаути зову, преживљаваше непријатне дане. Глава ти је играла о коњу и свако доба. Крађе и убијства — свакога дана. Неки персепћни Осман, из Добросева, беше убијен. Мржња међу Арнаутима и Србима беше сувише набрекла.

— Ко је? узвикнух опет и шчечах револвер, најживо пришавши к вратима.

— Ја сам! Не бој се, кузум, отвори...

— Казуј се!

— Отвори, ђуле, не бој се, па ћеш да видиш.

Моја претпоставка као да поче прелазити у истину, јер по говору познадох да чудновати посетилац није од наших.

— Даље од врата ако ти је глава мила! — неприродно подвикнух, готов да то револвером посведочим.

— Ај, ај, како си аџамија међер! Отварај брже да ме ко не види, тако ти крста!.. Отварај!.. Женска сам страна, зар не чујеш... Што се бојиш?

Мени сијну мисао о нечувеној подвали за наше крајеве у ноћним походима. Јамачно, помислих, неки „пријатељ“ замолио Арнаутку, да ми закуца на вратима, те да ми лакше дође главе, знајући добро да човека, и то ноћу, не би пустио ни онај којем све четири ојале у

глави. Због тога отрчах и узех и дугу пушку, но реших се да не пуцам до грднога јада и да не убијем жену.

— Увиј се с врата, женска главо, и пусти напред онога који те је тим путем повео! Нека тај закуца!...

— Ха, ха, ха! зачу се смех, но некако чудноват, да ми се учини како ме то лице жали што се варам и опет жели да му што пре отворим врата.

— Беса ти је! Отварај! Јо си л' мушко да верујеш на бесу?

— Беса?

— Беса!.. Божја... тврда...

Кључ шкрицину и врата се отворише. Ја се скрајнух у угао, држећи пушку у руци.

— Затварај! — викнух и непозната прилика приклони врата.

Врзо окренух дванута кључ, подигох очи и спустих пушку.

Преда мном стајаше буда приличних година без фереце и подбраћена шареном марамом. Изненади ме: беше у грађанском оделу Вучитрских или Митровачких ханума, док сам мислио да ћу видети Арнаутку у ованцима и сукињама повисе шарених димија.

Никад се нисам са ханумама састајао, те се у невољи нађох — како да је поздравим. Помислих, па се дубоко поклоних и учиних дубоко и пуно поштовања „темене“ онако, како ме је отац учио да поздрављам наше и бегове. Она ми таквим истим одговори, само куд и камо брже и елегантније.

— Добро јутро, ефендија, како си?

— Хвала Богу, ханума!.. и пропустих је к столу.

Лампа гораше и ја потражих дуван да понудим своју необичну гошћу. Она прими и запали цигару, па ме позва да седнем. Опет узех пред њом „темене“ и седох са оном турском пристојношћу, која се у њих захтева. Подавих ноге пода се и усравих се.

— Седи рахат, кузум, седи... — рече и осмехну се.

Послушах, удобније седох на простиралу и погледах је. Стасита и веома симпатична жена, господскога израза и отменог држања. Беше јој около 45 година. Не ипак доста млада и сачувана.

— Да изиђем, ханума, да донесем воде и шећера. И каву да спремам. Сабах је, време је...

— А, јок, кузум!

— Зашто?

— Немам вакта. Невоља ме нагонила да ти закуцам на врата и морам хитати да ме нико не види, — поче она половином турском половином српски. — Ја сам туркиња и не би желела да ми се ваше жене под старост смеју.

— Добро си дошла, ханума!.. Као у своју кућу... Несмо ни ми хвала Богу дошљаци, — почех ја. — С агама се и беговима знамо, с вама живимо већ пет стотина година!.. Да разбудим наше, и уверавам те биће свима драго што си прескочила наш праг... Добро си дошла у нашу кућу у свако доба. Нико неће за зло примити.

— Знам ја, кузум, знам... али не ваља да ме виде... Мене не ваља да виде...

— Зашто, ханума?

— Ево зашто. Велика ме је невоља нагнала... Знаш ли Сејдију Варјактаровића из Буровића? Јакшићева агу и спахију?

— Како да не знам, кад се сваки дан виђасмо!

— Добро. Ја сам његова мајка.

— Мајка?! Добро си дошла, ханума — узвикнух ја с ногу, са дубоким поклоном и још неколиким поздравним речима.

— Боље те наша, кузум!.. Ја сам Сејдијина мајка. Њега једнога и имам. Лани сам га оженила, ти већ знаш. И од тога сам дана непрестано молила Бога да обрадује нашу кућу. Бог је, хвала му, — па се мало подиже — био милостив, али смо ми нешто згрешили. Ево четири дана како се моја јадна Селима, Сејдијиница, у мукама мучи и не може од бремена да се одвоји. Што смо знали, све смо чинили: угљевље смо од злих очију гасили, траве смо јој давали, код хџија записивали и воду узимали, видаре и знатаре питали, — па не помаже... а — ја!..

— Види, види...

— Сејдија је и попу ишао да чита молитву и свети водицу — а Селими још теже...

— Даће Бог лакше, даће...

— Може он... Од сваке се руке довијасмо, па нема лека. Жао ми је Сејдије, баш хоће из памети да оде... Од све муке синоћ позвасмо чивчику Сребру да је упитамо. И она рече да си ти веома дубок од књиге... Био си, рече, на велике школе, и знаш да запишеш од сваке болештине, па и од овога...

Ја заустих да одговорим.

— Полако, кузум!.. Она се заклела на своју децу да све знаш и да ти је рука веома лака. Никакав калуђер, никакав дервиш не може ко ти... Ти имаш неку свету књигу, из које све видиш и можеш да помогнеш. Али нећеш, не знам зашто. Сребра рече да су те многи молили, но ти се неси дао ни опелити. А грехота је, тако ми Бога. Кад знаш, а нећеш, велик је грех. Ти си учен човек и знаш боље од мене да су и ваш Иса-пејгамбер и наш Мухамет-пејгамбер наредили да чинимо добро. Учини ти сад нама ово добро, запиши Селими да се избави муке, тако ти твоје вере и крста!

— Не знам, ханума, душе ми!

— Знаш, знаш, не увијај.

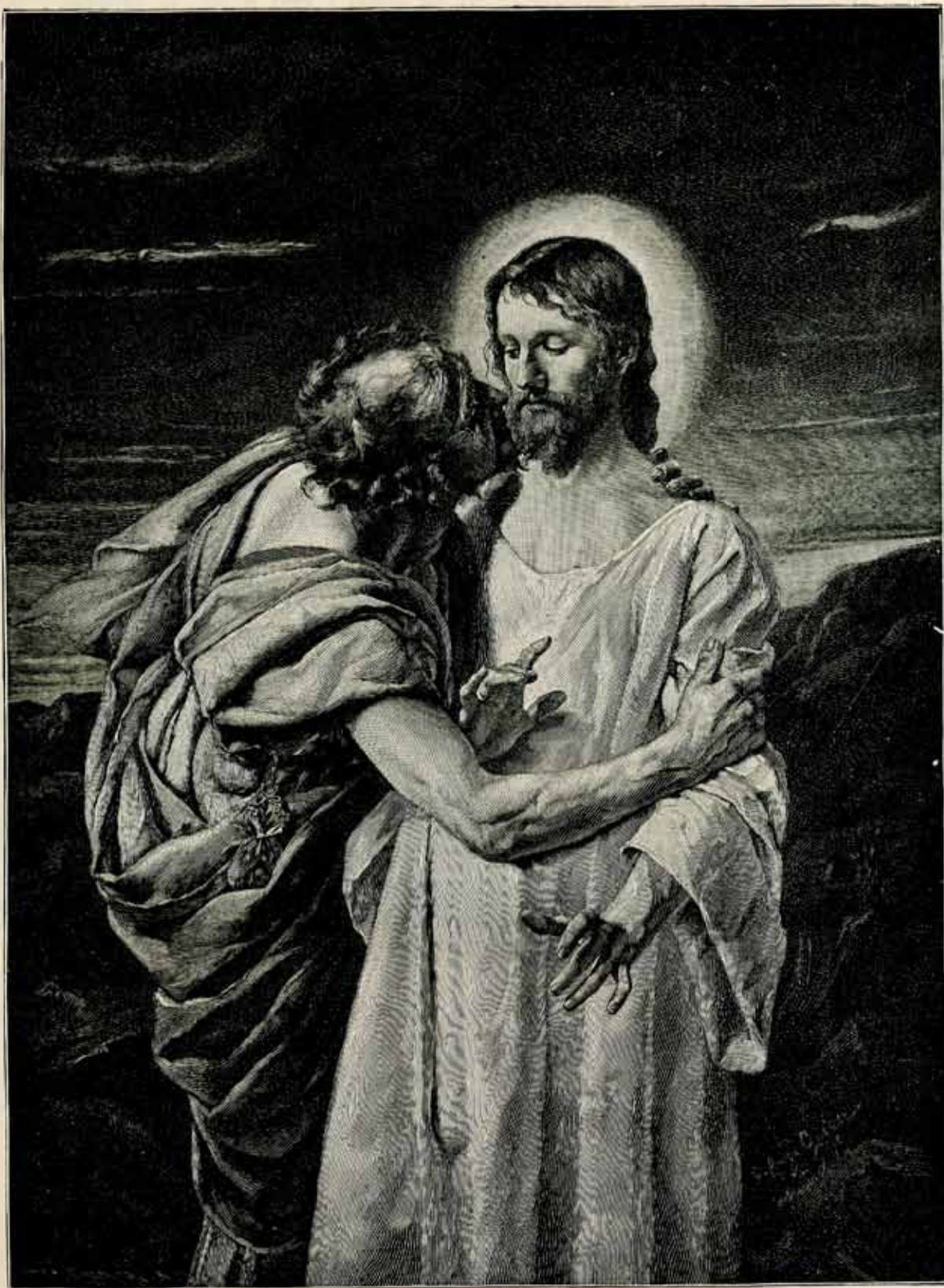
— Не увијај, но не знам никакве записе. Лажу. Нико то осим Бога не зна. То само попови и хоће раде и лажу.

— Не греси душу!.. Многи знаду и ти знаш. Видовит си, но нећеш Турчину да помогнеш. А зашто, кузум, кад смо сви људи, а Бог је и наш и ваш?

— Знам, ханума, да је Бог један и да смо пред њим једнаки... и ми и ви... али записе не знам.

— Аман, учини ми ово добро!.. Ефендија, тако ти мајчино душе, помози!.. А па́ра ништи колико ти драго. Знаш, не брани се!

К. А. Гринец

ЮДИН ПОЦЕЛУИ

— Није ми до цара, ханума, вере ми, али не знам. Лажу људи, слагала те је и Сребра.

— Јок, јок, цанум... За твоју књигу су ми многи причали... Видели су је... Сребра се не би на децу кледа. Немој више да ми говориш, по мушки помози, ако си човек!

— Али како ћу кад не знам?!

— Знаш, знаш... Да си ми по Богу и по твојој вери брат и кум, помози!.. Алан, есендија, молбу ти чиним и клањам ти се... Аман!

Ја је у чуду погледах. Сузе јој у два реда пођоше низ дуге образе. Рукe метнула на прса, и упрла очи с молбом, која граничи с очајањем. Нађох се у странијој неприлици. Оно што сваки наметан ратар већ истребљује у нашем крају, оно противу чега сам толико пута и турске жандарме звао у помоћ, особито на саборима — оно ми баш дошло на главу као кушање моје сталности и чврстине!

Видех да је сасвим забављава говорити јој и даље како је све то банска и дервишка измишљотина. Видех да је у истинитост својих речи не могу уверити и би ми веома тешко и жао ове господско Туркиње, што ме овако понизно моли и богоради.

— Аман, есендија, ради твојега Исе-пејгамбера!

— Не могу, ханума... не знам...

Она ме узе за руку.

— Дошла сам ти у кућу и у ово доба. И молим те као оца, кума, брата: помози!.. Да си ти дошао на моја врата, па да си ме оволико молио, крв бих ти мога Сејдије поклонила. Међер немаш јуначко срце. И ти си *Влах* као и сви *Власи*. Несте кадри Турчину помоћи.

Мене жигну ова карактеристика.

— Несам ја Влах, ханума. Човек сам и ја као и Турчин и могу учинити добро и Турчину као и Србину, само кад се може.

— Јок, вала, Влах си, Влах... мрзних Турчина баш влашки и нећеш да помогнеш. А несам се надала... Мислила сам да си оцаковић, као и твоји стари.

— Ханума!...

Она ми стеже руку.

— Аман, есендија, кумим те и молим од неба до земље: помози... записи! Молим те... Убиј ме, али ми учини ово добро. Не увијај више. Из куће ти нећу изићи. Аман!...

Ја тргох своју руку, коју она у мало не пољуби. Немадох куд — реших се. Приђох к столу и узех перо.

— Добро, ханума.

— Хоћеш да записеш? — ушта ме дрхтавим гласом и погледа ме са неисказаном захвалношћу.

— Хоћу, али...

— Шта?

— Да ми даш тврду турску бесу и да ми се закунеш на твога сина да ником нећеш о овоме причати.

— Дајем ти тврђу од камена и тако ми Сејдијина живота!

— И да кажеш Сејдији и снаси да ником не причају?

— Немај бриге, тако ми дина!

— Беса?

— Беса!

— Онда добро. Теби само ово чиним... Зато што си ми дошла у кућу и што си Туркиња... Више ником не бих учинио.

— До неба ти хвала, кузум, до неба...

Узех парче хартије и почех да се мислим шта бих написао и какав бих облик дао својој првој и јамачно последњој амајлији.

— Само, тако ти крета, не ниши као што ваши попови пишу вашој стоци и Турцима као другој вери, по онако добро као за крштена човека...

— О, не брини ханума, несам ја такав.

И да је уверим, написах при врху табачића велики крет, па јој показах.

— Тако, тако, светао ти образ!

Почех да мислим шта бих записао. Да напишем којешта, може Туркиња однети коме из врачара и записивача, па да навучем на себе беду. Јер они знаду свакојаке форме записа, и кад виде да сам напврљао обичне речи, могли би ме издати.

— Душе ти узми књигу, те из ње записи! — рече ми була и као да ми поможе. Отворих латински речник, преврних лист два и узех ове речи, те их записах у правој линији из левога доњег доле у десни горњи:

„Perditis rebus omnibus tamen ipsa virtus se sustentare potest. — Opera in dites a pauperibus haec animus inclinans, ut credam.“

Чак се не постарах да дознам смисао ових речи; уосталом баш се и тражи да буду без свакога смисла. То је најбоље. Још се сетих да треба написати које Соломоново слово, јер је то увек чинио наш покојни класичар врачар Даскал-Андра.

И у средини записах два повећа Соломонова слова, пресавих хартицу и предадох хануми.

— Узми и иди брже. Кад дођеш кући — иди право болесници и кажи јој да сам јој записао и да ће брзо родити. А амајлију јој подај у руке.

— Е, жив био! Нећу ти ово добро заборавити ни овога ни онога света. Ејвала! — рече и побожно зави амајлију на устаде.

Дубоко се једно другом поклонише и учинише „темене“.

— Погледај да неје која од жена устала!

Издих и разгледах.

— Нема никога, — велим.

— Врло добро! Јер су у жена зле очи, па неће запис помоћи.

Још једаред ми захвали и изиде.

Целу недељу био сам врло узнемирен. Можда је једна Селима већ умрла или се још мучи. И онда: мука, Тале,

са четири стране! Бесни Сејдија и његова сујеверна мајка у рђавом исходу могу помислити да сам навлаш одмогао. И онда држи се!

И баш кад сам једнога јутра о томе мислио, угази Сејдија у Ибар на махнитом хату, најбоље код нас расе Исмајила Будеца.

Обамрех и рекох у себи: Бог да ти душу прости, Селима!

Сејдија дојурн пред кућу, скиде се с коња, па ми притрча.

Умало, те ја њему све не рекох.

— Чудновато. Хоће и врачари ми говорише да ће бити кћер, а добио сам сина. И то си ти учинио. Хвала!

— Старао сам се, ага, колико сам могао — рекох, тарући руке од задовољства што ме је проста случајност извукла из неприлике.

— Само ником ни речи о томе, Сејдија.

— Немај бриге.

— Пази!

— Мос кије гајле! (Немај бриге).

БЕЛА ЧИКОШ СЕСИЈА

КИРКА

Ухватих се за револвер.

— Брат да си ми од сад и до века! — рече и загрли ме.

Силно се обрадовах.

— Срећно је прошло, је ли?

— Ама као руком, фик!... Бог те поживео! Баш си лаке руке. Е, што ти је учен човек?... Чим мајка прескочи праг у њену собу — за тили душак и ни да викне... као да је попила чашу воде! Сад је потпуно здрава — говораше он арнаутски, па ме опет загрли. — Хвала ти!

Чим смо попили каву, појахасмо к њему на ручак. Био сам примљен и почашћен као, што 'по кажу, крштени кум и као што само уме да дочека захвали Турчин. Било је печено јагње, мед, раскопан кајмак, баклава и кадајџо. Било је и ракије, а наргиле несам одмицао од уста. И тако ми Крваве Крајине, вратио сам се у вече кући са врло богатим бошчалуком за бап-бадава!..

Москва, 1905.

Гр. Божовић

Природа је очи свела,
Изнад свега покој влада;
Почивају даљна села,
Мир се шири изнад града.
Ноћ расула густе власи,
Са смрћу се живот мири;
Сјај кандила небо краси, —
Спокојство се земљом шири.

На Истоку још не руди,
Нит што квари снове мирне;
Пољанама ветрић блуди,
Лист и травку овлаш дирне,
Потом друго место бира
Да од себе даде јави;
На цвеће се роса збира,
У даљини шума спава.

Опустели људски путе
И прелите њиве златом;
На граници славуј ћути,
Поток бежи са шапатам.
Спи у тами гора црна,
Нечује се шумор грања;
Спава стадо, јелен, срна,
Крвожедно звере сања.
И без силе и без власти,
Спе силници света цела;
Почивају људске страсти,
Почивају мисли, дела.
Одмара се злоба сама,
Мржња, пакост — живот спаш;
На Истоку трне тама
Помаља се зора плава. —

Надимљу се надом груди,
Догађа се света тајна;
Из поноћне мртве студи
Просјајкује зора сјајна.
Радује се Божје стадо,
То је тренут светог јана:
Спас, који је за нас страд'о,
Сад из мртвих васкрсава!...

М. П.

Хајдук = Вељко

с нарочитим погледом на народну појезију о њему

од СР. Ј. СТ.

(НАСТАВАК)

5.

До садашњи подаци дају нам већ довољно јасну слику о Вељку као јунаку. Њу ћемо допунити још подацима из Вељкова живота, подацима који показују какав је Вељко био *као човек*, износећи их и по биографијама и по народној појезији. Ти подаци не само што не потамњују јуначку славу Вељкову него, напротив, помажу да она буде узвишенија и величанственија. Они нам у сваком погледу износе на видик Вељка као правог витеза, каквих је мало било и у оно старо доба, кад је витештво цветало.

1. Вељко се родио у Црној Реци, у селу *Леновицу*, око 1780. године, од имаћина оца Петра и мајке Петрије. Као *дечак* чувао је у оца овце, па је још тада показивао

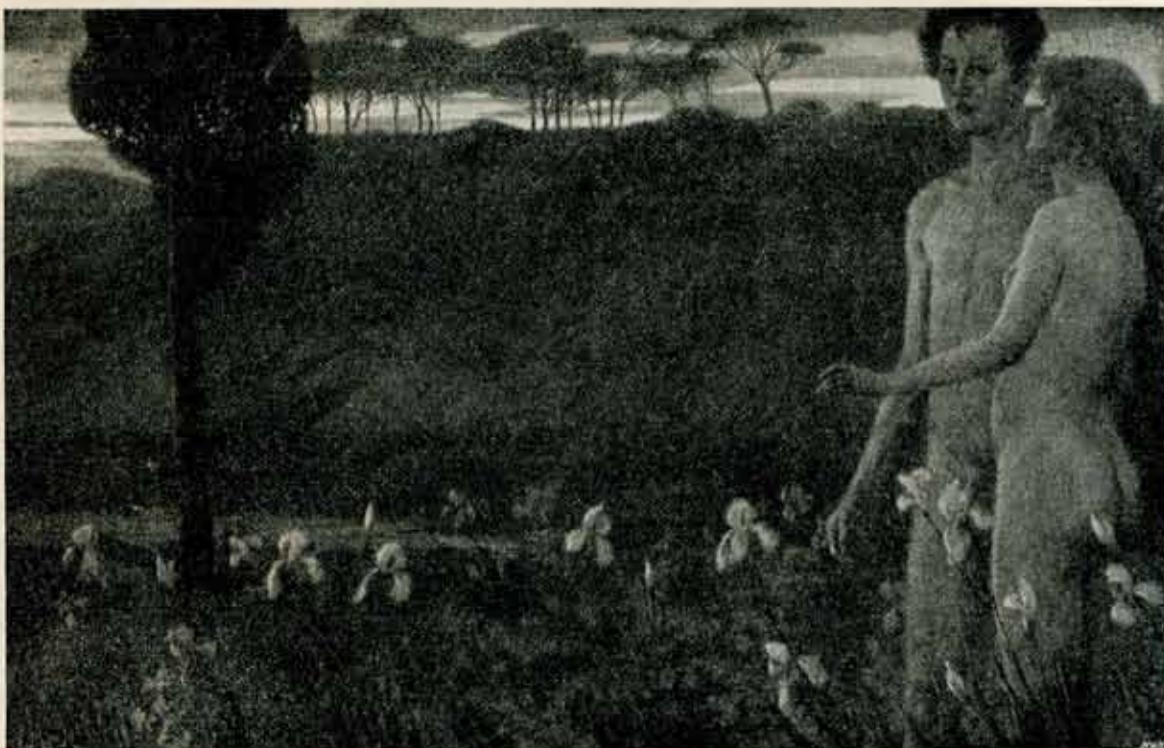
своју живу и смеону природу. Кад Видински Пазванџија упаде с војском у Црну Реку, те попали и похара Леновац и многа села, Вељко остави кућу и оде у службу у Видин, одакле после неког времена пређе у Пожаревац, где се најми у службу као кувар код турског старешине. Одатле се наскоро одметне у *хајдуке*.

О узроку његова бегства у хајдуке прича Вук ово: „Пошто и ту проведе неко вријеме, задоци се на васкрсеније играјући с момчадма у колу, те своме господару не зготови на вријеме вечере, зато га господар поћера да бије, а он утече, и отиде у ајдуке к Станоју Главашу...“ О овом бегству Вељкову у хајдуке има и друга версија, о којој ће доцније бити помена.

Вељко је био леп и угледан, етасит и поносит, те је и својом спољашњошћу, као и пламенитим срцем, придобијао за се симпатије оних који га познадоше. „Био је танка и висока струка, смеђе косе и врло малих бркова, дугих и сувих образа, широких уста и подугачка, мало покучаста носа; глас му је био крупан“... С. Милутиновић, говорећи о Вељку, Станоју Главашу, кнезу Максиму и Вулу Коларцу, вели: „Кад би лавови проговорили, не би другојаче него као ова четири српска јунака!“ У народној појезији имамо овакав опис Вељков:

Вини јунак од коња бојнога,
Црне масти, а дугих образа,
А брчићи мали на успици...

М. Мурат

Страшан јунак, не да се гледати,
Грдне ћуди, а ока крвава...

2. Вељко је волео да се лепо и господски носи; *рухо* и *оружје* на њему, као и *опрема* коњска, све је то било богато, окићено и везено срмом и златом; сматрао је да су то нераздвојни симболи јунаштва. У Милићевићевој Кнежевини (стр. 899) описују се нађени остаци Вељкови кад му је 1854. ископана рака код Неготинске цркве; ту су нађени његови „тозлуци од црвене кадифе са срмали-гајтанима и копчама капаклијама“, и они се налазе данас у Народном Музеју. Носио је доламу са чепкен-рукавима, преко ње кратко ћурче без рукава, а на глави фес с великом кићанком. Од оружја носио је: за појасом два пиштоља и јатаган, а о врату сабљу. С. Милутиновић (у Тројебратству) описује његово опремање онога дана кад ће погинути:

Обуче се јунак и витеже,
Пређењу с' и пренови соко,

Скерлет-чоку на зелену свиљу,
Мор-кадиљу, па по њојзи злато,
Ни ковано ни ти саљевано,
Већ на влакна танко разтезано...

У народној појезији има помен о његову оделу и оружју у овим стиховима:

На прсима двоје токе сјајне,
А на ноге копче ђумишлице...
Преко крила држи цофердара,
А о бедри сабљу седмонедку,
За појасом двије кубурлице,
Међу њима јатагана ножа...

као и у песми Неготинских свирача:

Сиђе Вељко низ чардака,
Па засука свилен рукав,

Далфинс и Хлок

А запрегну златне скуте,
Па принаса остру сабљу,
Ону сабљу димскију,
Што ј' добио из Русију...

Кад у јутру у недељу,
Он обуче дамадана
И то рухо арнаутско,
Па ми пође тамо доле...

Вељко је од свега на свету највише волео три добра своја: коња *Кушљу*, *аушку* и *Чучук-Стану*. Кушљу је, као што је већ поменуто, задобио од бега Подгорачког при ослобођењу Црне Реке. Вељко се од њега није растајао, јер је био поуздан и брз, а нарочито вичан мегданима. Њега је, као и остале своје коње, богато опремао. У Симиној Србијанци има помена о овом „виловитом“ хату и чудноватој особини његове гриве која у неколико одговара и самоме имену „Кушљо“ (замршен, чунав):

Ком 'но с' грива сама унатјече
И дан и ноћ силече и раслета...

Сима га упоређује са Шарцем Краљевића Марка; по смрти Вељковој и њега нестаје:

И сам Куњо ту си окончао!
Како погда шарац Краљевића...

У помињатој песми Неготинских свирача има такође помена о Вељкову коњу и његовој опреми:

„Чујеш ли ме, Дилбер-Стано!
Иди кажи сизбани,
Нек ми спреми лутог хата,
Куса хата баш куљана,
Намести му златно седло,
Па му мети три кускуна,
А стегни му три колана,
А у уста златну узду...”

Кад је Вељко, спремајући се за одбрану Неготина, испратио жену и снахе с осталом чељади Неготинском у Пореч, дође му пријатељ један (Вук?) и, видевши по соби различне сребрне наките коњске и друге скупоцене ствари, запита га: зашто и то није послао са женама у Пореч? а он одговори: „Нека жене носе и чувају своје кошуље, чаране, платно, прећу и плетиво, а ово су ствари јуначке које сам ја на сабљу добио, а сад сабљом ваља и да чувам; а који није кадар сабљом чувати и бранити, није га вредан ни имати. Срамота би било да Турци дођу у моју кућу па, код толике славе и имена мога, ништа да не нађу!“

3. Ма да је Вељко волео богато и скупоцено рухо, оружје и опрему коњску, и био врло лаком на плен у боју, ипак *није марио за новцем и богатством*. Све што би у бојевима задобио од Турака, делом је са својим момцима и буљубашама. Кад је код Подгорца разбио Турке и ухватио жива бега, задобио је доста блага („800 дуката и пуне две зобнице сребрних талира“). Тада упаради дружину, па сваком да по дукат; остало нешто задржи за себе, а нешто пошаље у Београд Савету. Доцније, кад је Вељко дошао у Неготин, није имао никаква богатства, сем добрих коња и господског одећа и оружја. Али године 1812. закупи скеле и ђумруке у Крајини, који му донеше велико богатство; но и тај добитак подели готово сав са својим бимбашама и буљубашама.

Вељко је слабо био побожан и душеван, али си му могао у по ноћи, без икаква сведока, поверити небројено благо. Међутим јавно је говорио: „Кад у мене има, коме год треба нека дође да му дам, али кад у мене нестане, ја ћу отети у кога год знам да има.“

Навешћу још један пример Вељкова некористољубља. Видевши да му мајка неће никад да отпаше неки појас који носи око себе, нападне је питати зашто га никад не отпасује. Она се одговарала да је слаба, али је он патера да се отпаше и у појасу њеном нађе 400 урубија. Упита је: ко јој је дао те паре? а кад она рече да је Милутин заштедио од плате и дао јој, Вељко плане и полети да посече брата, али овај утече. Онда он све те новце подели момцима.

О овој лепој црти Вељкова карактера, у којој га видимо посебична, без пожуда за материјалним благом, не налазимо помена у, и иначе оскудној, народној појезији о њему.

4. Вељко је имао и својих *мана* и *слабости*, од којих не беху слободни ни највећи јунаци светски. Он није много обраћао пажњу на то, хоће ли се његов живот допасти коме, и хоће ли се његови поступци слагати са захтевима везаним за положај народног старешине. Сем тога Вељко је, као и многи други јунаци, волео жене, вино и весеље. Но и у тим људским слабостима његовим находимо ипак доста светлих црта и тренутака, који иду у прилог његова општег витешког карактера. С тога ћемо неке од њих прећи у овој и доцнијим тачкама.

Вук вели да је Вељко вагда био „прави ајдук“ и да се тим именом „лично и поносио до своје смрти“. Као прави јунак Вељко није умео лагати. „Тако је био искрен и простодушан, да му човек никакве тајне није могао казати“. Велики јунак и вођ у бојевима, Вељко се у мирно време није одликовао као мудар и тактичан управник народни. Он је то и сам увиђао. Вук о томе вели: „Неготин, као и сваки други град, могао би много мањи јунак, али добар уредник, чувати боље од њега; а он би у пољу пред одабраним коњцима вриједио више него књаде [другијех. А осим тога он је свагда потребовао старјешину, да му каже шта ће чинити; то је он и сам признавао, и још казивао, да би од свију српских старјешина, с којима је војевао, највољно слушати Вујицу и кнеза Милоја Тодоровића, а за Младена је јавно говорио да он није за војску, и да Срби морају бити надбијени и несрећни његођ он заповиједа и управља...“

Због неких злоупотреба, које су починили Вељко и његови момци у Црнојоречкој нахији, оптужен је Скупштини (о новој години 1810.), ради чега буде и осуђен у кулу. Но Вељко скупи своје момке, који беху с њиме дошли у Београд као пратња његова, па им рече: „Браћо! Ја сам мислио, мене зову у Београд да ме питају, колико сам рана летос претрпео, колико ми је момака погинуло, колико сакатих остало, колико ми је кумбара над главом пукло, и колико коња пода мном пало, и имам ли чим момцима плаћу дати, а они ме питају: колико сам девојака пољубио; па сутра хоће да ме затворе у кулу! Него бежите, да бежимо одавде!“ И ту ноћ побегне са својим момцима из Београда. У Смедереву се уставе те одморе коње, и ту он рекне: „Довде сам бежао; одавде ћу ићи полако; а ко је рад бити се и мрети, нека иде за мном.“ Тада је отишао у Пореч Карађорђеву противнику Миленку Стојковићу, који га једва дочека, одредивши плату и њему и момцима његовим. Доцније му је Савет ову кривицу опростио, и он је опет неко време био старешина Црнојоречки.

О скупштини 1811. године Вељко је дошао у Београд са својим момцима да би био у помоћи Миленку и Добрици против Карађорђа и Младена. Пријатељи Карађорђеви, видећи да је он једина нада и потпора Миленкова и Добричева, обласкају га, па још изнесу некако

лажно писмо, као божем да су Турци ударили на Бању. Карађорђе га зовне и рекне: „Вељко, сине, трчи!“ И Вељко одлети к Бањи да је брани од Турака, а она двојица остану у Београду без његове помоћи. Вук вели: „Истина да се и Црни Ђорђије готово више бојао од њега, него он Црнога Ђорђија, али је слушао заповијести доста добро, особито како се био преселио у Неготин“...

Вељко је познавао своју вредност, па се срдно што неке мале војводице, које војводства добише мањом храброшћу, или новцем, или лажи, имају име и част као он. Зато је често говорио: „Да Бог да да се Срби не умире с Турцима док сам год жив ја; јер како Турци ударе, одмах мене стану мало одликовати од ових кокошара; а да се умире с Турцима, онда би мени и жене судиле. Кад пак ја умрем, да им Бог да мир на никад више рата да немају“.

Једном је кнез Милош рекао за Вељка: „Море, кад је мир, Вељка да затвориш у онај кавез у ком се носе по свету тигрови и лавови, он би се истргао и учинио што безредно; а кад је рат, само га пусти, па не бери бригу за њега!“...

Вељко је познао Русе ратујући с њима на Дунаву и Тимоку. Вук вели да их је Вељко неисказано волео и многе обичаје од њих попримао, нпр. с асталом јести, косу стрићи, мараму око врата носити, пунч нити, мрсити, карте играти и т. д. „Само није хтео од њих примити да жену посади са собом за астал, него је она морала с његовим снамама пољевати гостима да се умивају, доносити јело, дворити и тањире мијењати. А будући да му се и војска руска допала, зато је био начинио неколико козака, с коњима и са сабљама каквог што су Руси, а цјешаци су му се морали ексерцирати сваки дан и јутром и вечером. Он је о руској непобједимости толико био увјерен, да никако није могао вјеровати, да су Французи дошли у Москву, нити му је ко смије то поменути, док се гођ нијесу на траг вратили. Кад се 1812. године гласало, да ће Срби по Букурешком Миру да предаду Турцима оружје, он је говорио, да ће са својим момцима ићи преко Каравлашке у Русију. Руси су ту његову љубав, као и храброст, врло добро познавали, и они су њега љубили и поштовали; генерал му је Марков покљонио Пеливан-пашини бијелим од два лица, с једне стране црвен, а с друге плаветан, искршен сребрним и позлаћеним плочама и тетренкама“.

5. Вељкова немирна природа огледала се нарочито у односу ка *женскињу*. Тужбе, које су на њ стизале Савету, односиле су се највише на његове зулуме у том погледу, о чему је већ било помена.

П. Јокић је забележио једну његову нестаницу из младињског доба. Док је још у Пожаревцу служио код турскога старешине, као млад и угледан момак, био је по вољи његову харему. Али како у њ није никако могао ући, а из кујне је имао онај долап у ком се на вртешку додаје јело, то он једном дрско седне сам у долап и обрне, те се тако обрете у харему поред свих затвора

В. Волце

Спину за празник

на вратима. Та дрскост није могла остати тајна за домаћина, те Вељко побегне у хајдуке.

Вељко је имао две жене. Најпре се оженио неком рођаком Главашевом, Маријом, код које је у селу Дубоци као хајдук био на зимовнику. Она није знала да је Вељко хајдук, него је мислила да је прави најамник. Кад се у почетку 1804. почне дизати буна на дахије, он се једно вече обуче тајно у хајдучке хаљине и принаше оружје, па онако накићен дође к жени у кућу, а жена, кад га види, стане се бусати рукама у прси: „Куку мене! међер сам ја пошла за ајдука!“ Но он је утеша и запрети јој да не казује ником ништа, па отиђе да тражи друштво.

С Маријом је Вељко неко време живео доста лепо, но доцније се заваде што му није хтела да служи момке кад зими дођу с њим с војске. Он јој је говорио: „То су моја браћа; с њима сам ја добио част и славу, и све што имам; зато их мораш служити као и мене; ако ли нећеш, ја ћу те отерати па узети другу жену!“ Но она му рече: „Док је жив Карађорђе и мој брат Станоје, нећеш ти мене отерати“. На то Вељко плане: „Тамо њој матер и са Станојем! А Карађорђе нека суди и заповеда својој жени: ти пак видећеш смем ли или не смем!“ Доцније се и растадоме, и његова жена дође из Јагодине у Београд и ту се настани.

У Поречу се Вељко загледа у лепу и младу девојку Стану из Сикола која, како Вук прича, беше дошла у Пореч да се тужи Милењу и осталим поглаварима, не би ли јој повратили њезине дарове и хаљине. „Ову девојчицу он најприје види у кући Крајинскога капетана Стојана Абраша, и омиљених му одма, одмаи је у свој копак, као да му слуша госпођу, и више је не пусти од себе“... Ево како о том догађају друкчије прича Ј. Ђорђевић (у „Чучук Стани“): „Године 1812. бавио се Ајдук-Вељко у Неготину у кући тамошњег прота, стрица Станина. Неки од његових момака похарају Сиколу и још нека села, и том приликом однесу и Станине дарове. Стани је тада могло бити око петнаест година. Она узме за руку своју млађу сестру Стојну и оде на тужбу Ајдук-Вељку. — „Господару“ — отпоче она — „Зар твоји момци не знају Турке убијати, него девојачке дарове красти?!“ Ајдук-Вељко се тргне. Овако с њиме још није нико говорио. Загледа се у лепо, одважно девојче, што ту пред њим стајаше, држећи за руку своју млађу сестру. У то уђе и прота, и Ајдук-Вељко разабра, да је лепа тужитељка протина синовица. На столу пред Ајдук-Вељком стајала је хрна златног и сребрног новца. Он зграби из гомиле, колико му је у обе шаке стало, па пружи новце млађој сестри, која то прими у мисли, да је то накнада за сестрине дарове. Ајдук-Вељко зграби и по други пут, и обасне златном кином Чучук-Стану, која зачуђено прими богат поклон из Вељкове руке. „Сад сам те даривао; моја си!“ одговори Ајдук-Вељко младој тужитељци, која врисне од ужаса. Така је била просидба Ајдук-Вељкова“...

Кад за ово чује жена Вељкова Марија, стане се спремати да дође к њему, но он јој поручи да ће је бацити у Дунав ако дође. После тога даде 1000 гроша владици и нешто Карађорђевим писарима, те му допусте да се венча са Станом. Својој првој жени поклони кућу и неко имање у Јагодини, те је тамо живела. Интересно је да се Вељко и после тога навраћао својој првој жени, с којом је из ранијих година имао сина Раку. Са Станом није имао деце.

Стана је због малог раста названа „Чучук-Стана“, а у појезији је називана и „Дилбер-Стана.“ За њу се вели да је била врло милостива срца и многе је измолила да их Вељко не посече. Вељко је Стану јако волео и пазио. Није она само служила и дворила свога господара, она

је уз Вељка често била и на крвавим меџанима, те је и четири ране задобила: две на нози, једну на рамену од пушчаног зрна и једну на потиљку од јатагана.

О овој ваљаној и јуначној жени навешћу из Вукове биографије још ове редове: „У збјегу ниже Панчева (по смрти Вељковој) састану се Стана и Марија (прва жена), па Марија каже Стани: „Камо, кујо, мој муж? Ти си мога мужа појела.“ А Стана вели: „Иди, друго, Бог с тобом! немој ми на јаде пристајати; доста ми је мога јада и жалости. Док је био жив, био је и мој и твој, а сад га нема ни мени ни теби.“ Стану је последије у Банату просио некакав богат трговац, но она није хтела поћи: „Ја сам, вели, била за јунаком, и, ако се још један пут узудајем, опет ћу се удати за јунака.“ И заиста одржи ријеч: уда се за арнаутскога капетана Јоргаћа, који је доказао да је био вриједан узети жену Ајдук-Вељкову.“ О овоме има опширније у поменитој Ђорђевићевој биографији.

О Чучук-Стани је врло жив спомен у народном предању и појезији. Она се на више места помиње у познатој песми о Вељку коју певају Неготински свирачи.

6. Вељко је, као и сви стари јунаци, волео да *пије* и да се *весели*. Пио је добро црно вино и луту пречену ракију, сркао је каву и пушио на чибук или на паргиле. Било је већ помена како је Вељко обично седео на чардаку своје куле, пушио и разгледао поље око Неготина, а Чучук-Стана или сваха Станојка двориле би га, служећи вино или ракију. Докле он тако седи, пуши и пије, доле у авлији под кулом свирали би и певали цигани свирачи. Они су му свирали не само кад је пио и веселио се, него су га с песмом и свирком и у бој испраћали.

Вук прича о једном случају његова пијанства из ранијега доба, кад је дошао у службу Вујице Вулићевца (1805). Те зиме, по Божићу, дође са своја неколика момка пијан у Смелерево, те оплени некаке Турке, који су се били предали Србима; зато га Срби позову на суд, но он не смеде доћи, него побегне, те се са својим момцима крио и веркао којекуда, док негде, кад су се Срби спремали да дочекају Турке, изиђе с подоста момака, те се преда Карађорђу, и тако му се све опрости.

О његовом пићу и веселу има помена и у народној и уметничкој појезији. У Србијанци Симе Милутиновића имамо о томе у овим стиховима:

Вељко с' титра ни хабера нема
Пушкар' стреља и лубардам' таре,
Па и пијуда винка и ракију,
Хоро игра, цјесме поцјесва...

А у поменитој песми Неготинских свирача имамо:

Хеј! па се прение на чардака,
На чардака Баба-финка,
Свирају му лутари,
А играју три чочека,
Дилбер-Стана диван стоји,
Диван стоји, чашу служи:

Та ракџа амбрија
 Баш је љута неготинска,
 Превакута до три пута,—
 Ције Вељко, абер' нема.

*

То су подаци које о Вељку имамо по историји, народном предању и народној појезији. Овако у целини, груписани и упоређени, они нам дају ако не сасвим потпуну, а оно врло приближну слику о овом великом јунаку, коју у кратким потезима можемо овако представити:

Дечак природе смеоне, живе и несташне; младић одважан и подузетан; хајдук, о коме се мало зна, а кога

Вељко, то је био овај велики херој српски, овај јунак над јунацима!...

У Вељку имамо готово потпуно оличен онакав идеал српскога јунака, какав је сам народ, са свима замисљеним особинама и врлинама великога витеза и хероја, створио у Краљевићу Марку. Необично смеоне, храбре и јуначке авантуре Вељкове, његов витешки живот и многе лепе карактерне особине, често подсећају на овог старог јунака народног; чини се, као да се Вељко у многима на њ угледао, као да је он само у неколико измењена слика Маркова, прилагођена новом времену, новим приликама и животу.

Ј. ВЈЕШИИ

ПОВРАТАК СА ТРГА

другови воле колико са лепих другарских особина, толико још више са великог јунаштва његова; буљубаница, кога старешине радо примају и цене са његове смелости и храбрости; јунак, силан и моћан као лав, коме се околина чуди и диви, а кога претпостављени запостављају, заборављају и не умеју довољно да оцене; старешина без пожуда за материјалним благом, кога момци и буљубаше његове обожавају и прослављају, а на кога се завидљивци и ситне душе тужакају; војвода, који свугде односи победе, прослављајући име српско и задавајући страх непријатељу, а чијој слави завиде многи, тада моћнији од њега, па би хтели да га нема; велики витез и непобедни херој, који славно гине у одбрани отаџбине и оставља име сјајно као сунце, много сјајније и величанственије од имена оних који за живота беху већи од њега; великан, коме потомство не зна поуздано ни годину рођења ни дан смрти, а који је и сувише заслужио да му Србин зна и дан и час кад је света угледао и оставио; — — ето, то је био

Нема сумње, њих двојица, Марко и Вељко, стоје данас као два највећа народна јунака — један у старој прошлости српској, кад српско царство пада, кад сунце српске слободе залази; други у новије доба, кад царство српско из четирвековног робовања васкрсава, кад се на небу српском почиње јављати зора српске слободе.

Благо народу, који у својој историји има да покаже такве јунаке и карактере, какви беху Марко Краљевић и Хајдук-Вељко Петровић!...

6.

Народна појезија о Вељку, као што смо видели, врло је слабо заступљена не само по броју песама, него и по вредности и лепоти њиховој. Овај легендарни и омиљени јунак народни, овај највећи херој новијега доба српског, сјајно је заслужио да народ о њему што више зна и има. С тога сам покушао да све оно, што је о Вељку познато у народној појезији, не само прикуним,

него и повежем у засебне целине, у песме; да их обрадим и доуним на начин, на који сам то чинио и код песама у „Лазарици“; и да их тако обрађене изнесем у што чистијем руху народном.

Ради оправданости овакве обраде проговориху неколико речи.

Време, кад је српски народ певао и стварао епопеју о својој старој слави и величини, о несрећној пропасти на Косову, о јунацима и херојским борбама против вековних душмана, одавно је прошло. Може се рећи да српски народ данас више и не пева. Песме из прве половине прошастог века, у којима су оневане борбе из времена народног ослобођења од Турака, последњи су издаци епског певања народног. За доцније песме, као што су оне о новијим бојевима Црногорским, не може се рећи да су довољно народне.*)

Како постаје *народна* песма?

Јасно је да песма не може потећи у један мах из целог народа; њу најпре пева један певач из његове средине. Ако је у песми оневан догађај који је у народу познат или као савремен или по предању; ако су мисли и осећаји човека, који песму пева, у исто доба мисли и осећаји целог народа; и, ако песма и спољашњим обликом задовољава особине народног певања, — њу народ прима као своју и преноси је на све стране. Кружењем и преносењем од уста до уста, мењањем и усавршавањем, песма добија општи тип и израз народни, постаје отисак душе народне. За такву се песму вели да је *народна* баш и кад се зна човек који је први певао.**)

Карактеристично је оно што о постанку народних песама вели Вук Караџић (предговор I књ.): „Колико сам ја до данас могао дознати, јуначке пјесме понајвише сијевавају људи средовјечни и старци... Који човек зна подесет различни пјесама, (ако је за тај посао) њему је ласно нову пјесму сијевати... Да се ни у најновијим (а камо ли старијим) пјесмама (као народним) не може управо дознати, ко је коју први сијевао, то није за чудо; али је за чудо, да у народу нико не држи за какву мајсторију или славу нову пјесму сијевати, и не само што се нико тим не вали, него још сваки (баш и онај, који јест) одбија од себе и каже да је чуо од другог“...

Овакав постанак народне појезије утврђује ме у мишљењу: да би се и у данашње дане могла створити песма, која би се могла назвати народном и коју би народ примио као своју, ако су у њој заступљене све особине народног певања које су напред поменуће.

После овога, чини ми се, биће лако одговорити и на питање о оправданости *обрађивања* народних песама.

Ко је познат с разним збиркама народне појезије, знаће да су песме у њима различне и по вредности и по лепоти. Шта више, и у једној само збирци, као што је Вукова, опажа се међу песмама често велика разлика. Ево

*) Види о томе „Најмаљи круг народних песама“ од А. Гавриловића.

***) Види о томе „Кратки преглед српских народних песама“ од П. П. Ђорђевића.

шта о томе сам Вук вели: „Различно пјевање једни пјесама по народу показује очевидно, да све пјесме илеу одма (у првом почетку своје) постале опаке, какве су, него један почне и састави што, како он зна, на последику идући од уста до уста расте и кити се, а кашто се умаљује и квари; јер какогођ што један човек лепше и јасније говори од другог, тако и пјесме пјева и казује... Може бити да су оваке ђекоје пјесме о једном догађају од различни људи различне и постале; а највише су и (особито у којима је мања разлика) различни пјевачи окренули по своје начину, као што се и данас чини једнако“...

То што су чинили ранији народни певачи, мислим, може се и данас чинити. Зашто се песма, која је постала у народној средини, по која је записана од лошијег певача, или која није довољним кружењем кроз народ добила општи тип народни, не би могла поправити и дотерати тако да уђе у ред лепших народних песама? Од тога не може бити ни штете ни опасности по народну појезију; напротив, могло би бити користи. Оно што је народ до данас певао, познато је и верно штампано у збиркама како је прикупљено. Скупљачи народних умотворина илеу имали права мењати их, преправљати и дотеривати; они су морали бити верни фотографи тог народног блага. И сваки, који хоће да зна шта је и како сам народ певао, наћи ће то у поменућим збиркама. Према томе, данашња обрада појединих одељака и песама из народне појезије, а у циљу добивања неке целине, или ради уклањања нетачних података и анахронизама, допуњавања осетних празнина, замењивања лошијих израза и стихова другим бољим и лепшим народним изразима и стиховима, — не може бити предмет забране, напада или осуде. Обрада није извор; она се не може сматрати као фалсификовање народне песме; то није фалсификовање злата или драгог камена из других материја, него је то њихово углађивање и дотеривање у циљу да би њихова природна сјајност јаче избила на видик. Таква обрада, којом се не наноси квара типу и особинама народне песме, него јој се помаже да буде потпунија и савршенија, може бити само од користи. Често се популарину и уђу у народ и уметнички производи у којима су неказане мисли и осећаји блиски народу; тим пре ће народ пригрлити као своје оне производе који су обрађени и по духу и по руху народних умотворина. Вратити народу оно што је он сам дао, али у потпунијем и лепшем облику, може ваћи само одобравања. То се чинило, па и данас чини, у многих културних народа. Треба ли помињати такве обраде у појезији старих народа (Илијаду, Одисеју, Нибелунге...) као и обраде у другим народним умотворинама и код старих и код данашњих народа (у музици, у скултури...)?

Такво сам гледиште имао и кад сам „Лазарицу“ радио. Она је имала доброга одзива који ме је подстицао на даљи рад у том правцу. Нисам ја у нас први који сам ушао у такав посао, нити ћу бити последњи.

Овде износио седам песама о Вељку, од којих су две у целини народне с непознатим изменама (4. и 7.), две на-

родне преневане и знатно допуњене (5. и 6.), једна израђена по песми С. Милутиновића „Безсмртник“ (3.), а две су нове, састављене из народних мотива и стихова о Вељку из других народних песама (1. и 2.). Између њих писам стварао нарочиту везу ни хармоничку целину, нити сам ишао на то да у њима буде заступљено све оно што се о Вељку зна по историји и народном предању. Била ми је брига да из три-четири лоше песме о Вељку добијем неколико бољих песама у којима би, и по унутрашњем

и по спољашњем облику, било што више народних особина. Њих сам обрадио у другом циљу: као саставне делове друге једне целине, намењене прослави стогодишњице српског устанка за ослобођење од Турака. На ипак ће читаоци у њима, поред карактерних црта Вељкова јуначтва, наћи заступљене и најзнатније моменте из Вељкова јуначког живота: ослобођење његове постојбине Црне Реке, славну одбрану Соко-Бање, борбу под Видином, одбрану Крајине и Неговина, и јуначку смрт Вељкову.

(НАСТАВЉА СЕ)

Песма

Alfred de Musset

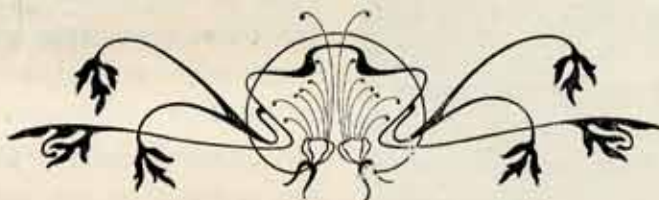
Добар дан, Сузана, цвети мога раја!
Да л' си јоште лепа ко и прошлих дана?
Сада ти се враћам из далеког краја,
Сада ти се враћам с италијских страна.
Ко у правом рају у њима сам био,
Певао сам песме и љубави мио.

Ал' шта те се тиче?
Испред твог сам стана...
Отвори ми врата!
Добар дан, Сузана!...

Познадох те кад је крин прином ник'о,
Срце ти је било, силни жар га пече;
„Нешу — рече — да ме воли више ико!“
— Сећај се, Сузана, у очи ми рече...
На шта беше с тобом? Да л' ти беше ласно,
Што отидох рано, а вратих се касно?

Ал' шта ме се тиче?
Испред твог сам стана...
Отвори ми врата!
Добар дан, Сузана!...

Ниџ. Х. Илић

Његова љубав

Милош П. Ђирковић

(СВРШЕТАК)

раћаху се они доцкан у ноћ кући. Марко је седео напред и журно гонио коња; она поред њега на узаном седишту, додирујући кад и кад својом ногом његову или би се нехотично и немарно наслањала на његову јаку мушку снагу и кришом посматрала његове снажне и поуздане мишице, како лако и еластично руководе дизгињама.

У тихој мркој ноћи били су потпуно сами; коњ је касео брзо и равномерно; кола су лако и без замињавања јурила по широком и прашињавом путу. Она осећаше при додиру са њим, како му се снага тресе и руке дрхћу, и

неко ново непојмљиво осећање радости и сласти обузимаше је при том, али се не усуди да погледа у његово закарено лице и ужагрене очи. Он се не могаше покренути с места без бојазни да не додирне њену ногу или да на себи не осети лаки и пријатни додир њезина гинкога и еластичнога тела. И при сваком таквом додиру његове би се уснице јаче стезале да не јаукне и у слепочнице ударио би му млаз нове, вреле и силне крви. А она као да се нарочито трудила да тај додир све даље одржи ослањајући се безобзирно на њ и на његове мишице. Он хтеде да узвикне, грчевито, силно, да скочи са кола и остави је саму са коњем и колима у мирној и тихој ноћи и да побегне незнано куд, у таму, мрак и пропаст своју.

„Бојин ли се кад ноћу идеш тако сам?“ рече му и загледа му се у лице. Један одвијени прамен њене раниченљане косе пружи му се уз вреле образе.

„Да ли се бојим? — — Од кога?... Веле да има вештица и вукодлака, али ја их још нисам срео.“

Рутање.

„А шта би ти радио онда, да путујеш сам као ми сада, а преда те некрена девојка, лена и млада девојка и позове те к себи?“

Он осети како му је грло сухо, како га нешто унутра дави и све јаче стеже као последњи самртнички ронац. У грчевитом узбуђењу он као да угледа пред собом нечију туђу прилику, сву у бело обучену, лаку и магленасту, како обавија око њега своје дуге кошћуљаве руке, и грозно се церека на њега. Он стеже бич јаче у својој руци, удари коња снажно без икаква узрока; коњ се проне и кола полетеше удвојеном брзином. При овоме њено се тело подаде нагло у назад и њена коса шину га поново по образима.

„Шта ти је?“ упита га госпођа чудећи се.

„Ништа; учини ми се да сам видео некога,“ и он затеже јаче дизгине заустављајући усплахиреног коња.

Најзад стигоше. Она поскочи са седишта лагано и весело, а Марко се нађе у послу око коња.

„Кад будеш готов с коњем, доћи ћеш к мени. Мари за цело спава, а мени ће требати воде.“

Говорећи то, ње несташе на степеницама. Марко ништа не одговори.

Дошавши горе она збаци са себе свој лаки огртак и задовољна својим излетом, она се осмехну. За себе пусти да поново приђу сви они тренуци и дрхтање на путу до куће. „Како ли изгледа само у његовој глави?“ помисли у себи. Била је необично радознала да сазна шта се скрива тамо испод оне тврде коре од његових груди; а да са њим није било све у реду, то је и елен могао опазити по оном дрхтању његових руку и целе снаге. Да ли да се усуди? Она се колебаше неколико тренутака; ситни и незнатни уједи њене савести појавише се; али само моментано. „Ах, шта! Једном се мора већ живети, пре или после — све једно је. Зашто изгубити такву прилику?“ Она се сети тренутка, кад његове руке као муња брзо зауставише коња који тек што се беше пронео. „Не, нашто толико оклевање? Покушаћу на сваки начин, за цело већу слоњити ногу. Он је у свему као млади Дафинс; ваљда се и ја већу постидети у улози Хлоес. Also, vorwärts Kind!“... Она се задовољно осмехну и изгуби у својој соби за спавање.

После пола часа, Госпођа Песа била је на петом мрко црвеном дивану, са раширеним рукама и главом заваљеном према уздигнутом наслону. Од меког и еластичног тела у очи прво падаху њен затегнути бели и дугачки врат са брадом подигнутом у вис и полуотвореним руменим уснама, испод којих су провиривала два ситна и бела зуба. Једва приметни осмех играо се око њених усана и губио тамо у сјају два црна и жудна ока. На себи имала је

дугачку, лаку одећу од ружичастог крена, тако танку, да се и при најмањем покрету испод ње јасно оцртавају њене пуне мишице и гинки доњи удови; одећа беше једноставна и на грудима скупљала се и везивала једним прним траком, те ова затегнутост још јаче је износила на видик високе, обле и пуне груди. И тако полулежећи личила је на какву стару богињу љубави, као каква Баханткиња жедна и жељна мушког миловања и страсне, жудне љубави.

Марко је погледа. — Пред њим беше она, грех ласкави и нун осмеха, који можда није слутно никакво зло; она којој се он беше подао још од самог почетка, а која је поуздано и свесно ишла своје смеру без икаквих скрупула.

Страх и језа подиђоше га при том.

„Господе мој, царе небесни, сажали се на мене!“

„Јеси ли донео воде?“

Нешто неразумљиво и неартикулисано пређе преко његових бледих и уздрхталих усница.

„Седи овде, на ову столицу,“ она му показа руком: „па ми причај штогод о себи и своје селу!“

Шта је имао да јој каже? И како? Зар она није опајала да он ни речи није могао проговорити? Тешка грозница тресла је његово цело тело; мозак му се превијао под силним грчевима и купио у једно једино нејасно и неразумљиво клунче, одакле ни последње мисли није могао ишчупати.

Он се још не покрену са свога места, а она, рђаво разумевајући његову укоченост и хотећи да оживи његову срчаност, подиже се лагано и приђе к њему и тихо говори и припијајући се уз њега, дотакну га се руком.

Он се нагло трже и погледом једног суманутог, који ништа више не знађаше о себи, ероза се поред њених гинких удова и зајеца силно, снажно као у последњој борби.

„Како је прост?“ помисли госпођа Песа и две наге руке склопише се око његова врата, и на сузним очима он осети две вреле и меке усне.

* * *

Марко је лутао по целом околу као бесан звер, испод чијих ногу цело земљиште гори. — Дакле, ипак је било оно чега се највише бојао и што је за њега значило сигурну смрт. Јест, смрт. Јер то је био грех, велики и силни грех, а зар грех може остати некажњен; зар је добри и велики Бог могао допустити да се на широкој земљи деси и такав злочин и да тај злочин прође на миру недирнут његовом силом и моћном руком?

Њему дође на ум његова породица и живот у њој. Сети се ових чистих осећаја тихога живота далеко тамо у мирном и забаченом селу, сети се свога живота међу својима милим и драгим. Сви његови, по природним законима мирнога, домаћега живота, уживају потпуну тиху и сталну срећу. Само је он био отпао, одбачен и проклет и од Бога и од људи, и зато сада не беше никде спаса његовој бедној души. Како је то било тешко, како је то као растопљено олово падало на његове широке груди и

притискивало овде целим теретом својим, гушило га и давило као у последњој тешкој самртничкој агонији.

Покадшто покушавао би да заборав простре свој вео преко свега онога што је било; али се и тај последњи напор губио и ишчезавао као у лакој пролећној магли под оштрим сечицама мрке садашњости. И из свега тога лако и провидно издвајало се неко магленасто биће, топло и слатко, као млеко у грудима тешкога болесника, ширило своје руке к њему, мамило га и звало к себи, са оним истим жудним осмехом полуотворених румених усана и сјајних, светлих очију. Проклет, проклет од сад и на веки.

И он затвораше очи пред овом саблашћу. И укочени мозак у грозници својој престајао је да и даље мисли о свршеном чину, о тешкоме греху. И без зазора, без срама и гриже савести он пусти да му срце плива у валнима тренутнога задовољства, заборављајући и на себе и на Бога и на људе. И све се јаче погледом унијао у оно топло биће, чија га топлина голицаше као меко паперје, и овде је тражио мир скрушеној души и јадном и бедном, презреном срцу.

* * *

Једне недеље, пагло и изненадно, врати се и он, муж госпођин. Не беше сам: у његову друштву била су још два официра, један неки даљи рођак, други пријатељ његов. У усамљеном и новом винограду отпоче нов живот, проткан веселим разговором, смехом и шалом.

„Како ли си провела све то досадно време?“ уншта капетан своју жену и руком миловаше њене злаћане власи. Она му се прили уза тело и гледајући га право у очи, одговори:

„Ах, Господе, досадно је — истина — било, али шта се противу тога може учинити? Судбини се мора човек пре а после поклонити.“

„Зар не, драга моја?“ рече он усхићено и пољуби је у благе и савиве очи.

Такве се сцене показиваху свакога дана; госпођа се ни најмање не устручаваше да одговори топлим миловану свога мужа. У његовој одсутности као да и извесна промена бејаше пастунила у њезину расположењу. Она је била весела, певала, смејала се и тако радосно ћетала. У вечерњем друштву, које се стаде у винограду врло често скупљати, блистала је она својом лепотом и умиљатом појавом као каква краљица. Па и за пријатеља, свога рођака, она је вазда имала пријатних речи и топлих више љубавних и оних истих жудних погледа. Само за њега, Марка, она више не имађаше ни речи; он је био оно исто што и негда: слуга и роб, она — господарица, крута и усилена.

И све је то Марко увиђао. Ни љутина нити љубомора не расипњаху му груди. Знао је да у таквом друштву мора тако и бити. С тим је био начисто. — Једнога дана не оста му непримећена нарочита љубазност и топлина погледа према томе страноме официру. „С њим ће то

исто отпочети!“ помисли. И нека неисказана туга обузе му груди, а зашто — ни он сам није знао.

Дакле, умрети! То је стајало тврдо пред његовим очима; он овде није имао више шта да тражи. И поново му се указа оно исто бело привиђење, кад се с њом враћао позно у ноћ кући, где стеже своје руке око његова врата и на њ се тако ружно смеје.

Он уздрхта. „Све једно је,“ помисли: „после онаког почетка, мора и такав крај бити.“

У први сумрак једнога пријатног и благог дана седело је цело друштво окупљено на пространој веранди и мирно и тихо се задовољавало величанственим изгледом

Ф. ВЕСЕЛ

БАЈКА

на Саву и Дунав. Сунце беше већ утонуло на далеком хоризонту, а за њим беше само остало, као какав крвави траг, румено и далеко небо; из даљине допирао је нејасни шум удаљенога града; потоци су отпочивали своју вечито стару песму; и у целом околу беше благо и савивно, тихо и мирно.

Користећи се општом удубљеношћу целог друштва, госпођа Песа чешће би променила по који жељни поглед са својим суседом, оним истим официром. У два маха он се саже као да је нешто упустио испод стола, и влажним уснама додирну њену меку и топлу руку.

Мари дотрча сва усплахирена и задихана.

„Ah gnädige Frau, welches Unglück, welch' grosses Unglück!... Er hat sich aufgehängt,... dort unten auf der Wiese...“

„Ко?... Шта?...“

Сви скочише?

„Jeste!... Ja sam bio pošla um Wasser zu holen... а она виси тамо... und die Augen so gross und der Blick so starr... Ja sam sve to видео...“

„Господе, Боже наш велики!“

Господа отрчаше. Паса остаде сама на веранди. Нешто хладно и ледено прође јој кроз целу снагу као кад оштри челик додирне њего тело. „Све је то због мене,“ помисли. „Ах, будалаштина! за цело није мислио да ће ти медени дани вечито трајати!“

Друштво се врати. Јест, истина! Нашли су га тамо на старој крушкиној грани, већ одавно мртва и укочена,

„Да ми је само знати, зашто је то учинио! — — Таква непријатност!...“

„Којешта!... Још и због тога лупати главу. — — Ко ће знати; за цело каква стара љубав, тамо из села; код њих бивају свакојаке ствари. Можда неверство, удала му се драга или што слично... Зар и због тога кварили своје расположење?“

И она се погледом уни у свога доскорашњег суседа и позва га у врт, да му цвеће покаже. Канетан оде да се постара за пренос тела. Остали се гости опростише и одоше.

Београд, 1905. год.

У звезду ноћ...

Светлуца свемир, к'о да гори свод
И дремно шуми бујно-густа трава,
А поток јеча губећи свој ход
Далеко у луг где славујак спава;
И сребром звони кроз до водин шум
И тихо трепте шибљике крај жала
Док нема ноћ к'о мртав ћути хум
И тече струјом вечитога вала....

Понес'те, вали, у мрак уздах мој
До мирног оног скровишта сред грања,
Где славуј вечно о љубави сања

И својом песмом диже олтар њој...
Пробудите га нека песму склада
О бледој звезди, што у море пада...

Д. Ђукић

Жека

— К. В. ТОГОЉ —

Паклени створ, Зевсе Олимпеки! О, ти си неумољив у својем гневу! Прохтело ти се да понађеш свој бич на овај свет; поцрпао си сав отров не приметно разливан по недрима прекрасне ти земље: скупио си га у једну кању, па си је гневно бацио творачком десницом и отровао њоме чудно дело своје: саздао си жену! Позавидео си бедној срећи нашој; ниси хтео да човек излива вечни благослов из дубине захвалног срца; боље нек проклетство грми са преступних усана његових... Створио си жену!“

Тако је говорио, дошавши пред Платона, Телекле, млади ученик његов. Очи му севаху огњем; по образима

беснео је пожар, а дрхтаве усне наговештавале су силну буру растрзано душе. Рука му је ердито бацала пуриурне вале богате одеће, а распучена копча немарно је висила о девичанским грудима младићевим.

„Шта, божанствени учитељу? Зар нам је ниси представљао у божанском облику, у небесном руху? Зар нису твоја златна уста изливала потоке речи о нежној лепоти њеној? Зар нас ниси учио, да је тако пламено, тако нематеријално љубимо? Не, учитељу! твоја божанствена мудрост још је млада у познавању бескрајне бездне покварена срца. Не, не! ни сен свиреног искуства није се коснула светлих мисли твојих: ти не знаш жене!“

Вреле сузе грунуше му из очију; завивши главу хитом и покрив лице рукама, он се наслони на мраморни

стуб, на коме је раскошно почивала богата круна коринтског стила, обасута сунчевим зракама. Дубок и тежак уздах оте се из груди младићевих, као да се сви скривени осећаји душе, и све што се налазило у њој, као да се све скупа слило у тужни звук уздаха, а тај звук као електрични удар прође по свему телу. А осећајима савладана природа, немоћна да искаже бесмртне, вечне муке душе, претвори се у један бони јек.

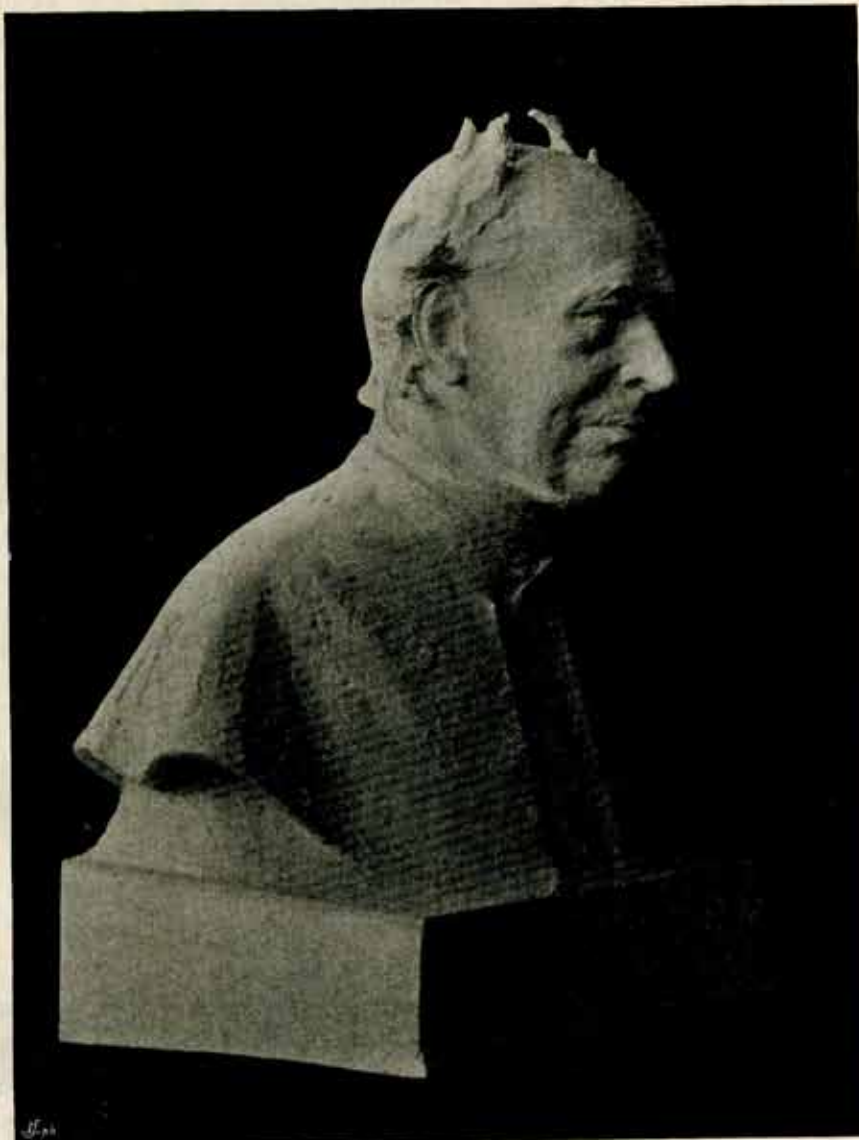
Међутим надахнути мудрац нѐмо га посматраше, а лице му је испољавало мисли дотле још необјављене пређашњим високим размишљањем. Тако остаци дивне илузије дуго још не ишчезавају и мешају се с почецима идеја, док човек потпуно не уђе у свет стварности. Кроз смели отвор куполе светлост је сјајним млазевима падала на мудраца и обливала га зракама; рекао би, да се у свакој надахнутој црти његова лица светлила мисао и узвишени осећаји.

„Умеш ли љубити, Телекле?“ — запитта он спокојним гласом.

„Умем ли љубити?“ прихвати нагло младић: „Питај Зевса, уме ли мигом обрве да усталаса земљу, питај Фидија,¹⁾ уме ли мрамор да надахне осећањем и да да живота мртвој стени. Кад у мојим жилама кини но крв по љути огањ, кад сва осећања, све мисли, кад се ја сав претварам у звуке, кад ти звучи горе и душа звучи само љубављу, кад су речи моје буре, а дах — пламен... Не, не! ја не умем љубити! Реци ми, ко је тај срећни смртни који је овладао таким чувством? Је ли већ премудра Питија открила то чудо код људи?“

„Сиромаш младић! Ето шта људи називљу љубављу! Ето каква се судба спрема томе мирном бићу, кроз које су богови хтели да објаве лепоту, да дарују свету неопењено благо и да у њему покажу своје присуство на земљи! Јадни младићу! Ти би сажегао својим усцијаним дахом то мирно биће, те би помрчао буром страсти ту чисту светлост! Знам, хоћеш да ми причаш о невери Алкинојиној. Твоје су очи биле сведок... Но да ли су оне биле и сведок твојих бурних узбуђења која су се рађала у то време у дубини твоје душе? Јеси ли се најпре обазрео на се? Нису ли у пуном јеку разбуђене страсти кинеле у твојим очима? А кад су страсти знале за истину? Шта хоће људи? Та они су жудни вечног блаженства, безграничне среће, и довољан је само један тренутак грчине, па да као ердито дете разруше зграду коју су годинама камен по камен подизали! Нека

кроз твоје очи гледа и сама истина, нека је дивна Алкиноја баш и оцрнела себе лукавом преваром, али запитај душу своју: шта си био ти а шта твоја душа у време када си и живот и срећу и море усхићења налазио у загрљајима Алкинојиним? Преврни огњене листове своје књиге живота, па да ли ћеш наћи ма и једну страну речитију, божанствену од те? Би ли ти, за све драго камење персијских царева, за све благо Либије, дао те небесне тренутке? И шта су према њима и прва почаст у Атени и највиша власт у народу! И биће, које је, као Прометеј, све што

Р. Валдец

† Јосип Јурај Штросмајер

је лено отргло од богова, принело на дар теби, унело небо са светлим становницима у твоју душу, — обасипаш ти преступним проклетством, кад би требало да ти се сав живот претвори у захвалност, кад би требало да се сав облијеш сузама и да скрушено, смерном химном животворцу Зевсу, замолиш, да ти продужи прекрасни живот њен и одагна облак туге са светлога јој чела.

„Управи на се испитивачки поглед: шта си био пређе а шта си постао сада, од кад си прочитао вечност у божанственим цртама Алкиноје; колико нових тајни, колико нових открића си разумео и протумачио својом безграничном душом и у колико си се примакао ближе највишем

¹⁾ Фидије (500—432 пре Хр.) скулптор из доба Кимона и Перикла; радио је на украшавању Акропола. Његова су дела, између осталих, позната „Атена Партењоска“ (у Партењону) и чувени „Зевс Олимписки“, израђен од слонове кости и злата.

благу! Ми постајемо зрелији и усавршавамо се; али када? Кад дубље и потпуније разумемо жену. Погледај раскошне Персијанце: претворили су своје жене у робиње. Па? Њима је неприступно осећање лепога — бескрајно море духовитих наслада. Из њихова срца ни искре не ће измамити појава богиње Праксителове²⁾; усхићена душа њихова не ће проговорити са бесмртном душом мрамора и не ће наћи акордних звукова у њој. Шта је жена? — Језик богова! Ми се дивимо тихоме, светлом челу човека; али не видимо лика божјега у њему: ми видимо у њему жену, дивимо се у њему жени, а тек у њој и боговима се дивимо. Она је појезија! Она је мисао, а ми само ованућење њено у стварности. На нама горе њени утисци, и у колико је силније и дубље утиске на нама она оставила, у толико постајемо и узвишенији и бољи. Докле је слика још у глави уметничковој и духовно се уобличава и ствара — она је жена; кад се преобрати у материју и заодене опипљивошћу — она је човек. На зашто уметник тако не насито жуди да своју бесмртну идеју обуче у грубу материју, подчињавајући је на тај начин нашим обичним несавршеним чулима? — Зато што њиме господари узвишена жудња да изрази божанство у самој материји, да људима домакне ма и део бескрајног света своје душе, да жену створи у човеку. И ако се на њој случајно зауставе очи младића који жарко разуме уметност, шта ће оне тада тражити у бесмртној слици уметничковој? Да ли оне у њој виде материју? Не! материја ишчезава, и пред њима се открива бескрајна, нетелесна идеја уметничкова. Каквим ће живим звуцима зачевати тада духовне струне у њему! Како ли ће се силно одазвати у њему, као на позив отаџбине, и неповратна прошлост и неизбежна будућност! Како ће се духовно загрлити душа његова са божанственом душом уметничковом! Како ће се обе слити у несеказном духовном пољуцу!.. Шта би било од узвишених врлина човекових, кад не би биле обасјаване и препорађане нежним, благим врлинама жениним? Чврстина, храброст, јунаштво, срчаност прешли би брзо у зверство. Одузми светлост свету, — нестаће разнобојности: небо и земља слиће

²⁾ *Праксителос*, Атинјанин, живео је у четвртој веку пре Христа, представник је плавје Атичке уметности: био је особити уметник у изражавању — у скулптури — душевног, унутарњег стања. Нарочито је радио мање представнике богова: Ероса (бога љубави), Аферодиту (Венеру, богињу лепоте) и др.

Преводилац

се у мрак још црњи од обала паклених. Па шта је љубав? — Колевка душе, дивна човекова чежња за прошлошћу, у којој се завршио непорочни почетак његова живота, где је на свему остао неописани, неизгладљиви траг невиног детињства, где је све завичај. И када душа утоне у зефирна паручја душе женине, кад у њој нађе свога оца — вечног бога, своју браћу — дотле земљом несеказане осећаје и појаве — шта бива тада с њом? Тада понавља у себи пређашње звуке, негдашњи рајски живот, непредајући га до бескрајности као влакно из свилене чаурице...“

Надахнуте очи мудраца зауставише се непомично: пред њим је стајала Алкиноја, која је неопажена ушла у дворницу за време њихова разговора. Наслоњена на један кич, као да се сва претворила у њему пажњу, а на дивном челу оцртавала су се поносна узбуђења богу сличне душе. Мраморна рука, по којој се сијаху плаветне жиле пуне небесне амброзије, слободно се држала у ваздуху; складна нога, обавијена црвеним трацима сандала, пага, у заслепљивом блеску, збацивши љубоморну обућу ступила је напред и, рекао би, није ни дотицала презрене земље; високе божанствене груди таласаше се усколебане уздасима, а одећа, која је упола покривала два прозачна облака на прсима, треперила је и падала у раскошним, живописним линијама на под. Као да је нежан, светао зефир, у коме се купају становници неба, по коме струји ружичасти и плаветни пламен разливајући се и преливајући у безброј зракова, којима ни имена нема на земљи, у којима трепери чаробно море непојмљиве музике, — као да се тај зефир задео у видљивост и стајао пред њима, освештав и обоготворив собом дивно обличје људско. Немарно забачени назад, тамни, као мрачна поноћ, праменови косе наткриљавали су љиљаново чело и у тамном водопаду спуштали се на сјајна плећа. Муња из очију растрзала је сву душу...

Не! никада ни сама царица љубави није била тако дивна, чак ни у оном тренутку, када се чаробно рађала из пене првих вала!

Занемео од дивљења и са страхопоштовањем баци се младић пред ноге поносите лепотице, а топла суза богиње над њим наднете — ороси његове вреле образе.

С руског превода
М. С. Петковић

Пјесма у сутож

(Syst. Alcmantium)

Магли се далека раван: у струјању вечерњих звука
Спрема се починку сањива доља.
Разлева е' блага топлота и дрхти у мирису зрака
Заспало њишући прољетње цвеће.
Планом ведрином неба титрају звјездани зраци
Као да сањају сневе блаженства.
Светиња мира у доли и небо ми зрацима милим
Буде у души радосну сјету;

Незнао чудно спокојство у души ми дрхти сненој,
Тиха а страсна ме прожима жудња,
Мутних ми нестале мисли и плинем у незнану миљу,
Дрхтим и чезнем, а ништа не желим.
И као санани звуци што блуде из уснула дола,
Уснуло њишући прољетње цвеће,
Душа ми сретна и сјетна блуди духом љепоте:
Прољетње природе диже је миље.

Б. Д.

К а з н а

E. Neera

(НАСТАВАК)

ако је мучно кретати се по запуштеној кући и рећи себи: „До пре неколико дана био је овде! На овој је софи седео; ову је књигу узимао; ову је столицу помицао; ову је слику посматрао. Овде ми је говорио, овде ми је стискао руку; свугде је блистао сјај његове лепоте, грацијозност његова осмехивања — а сад га више нема!“

Првих дана је немогуће ослободити се ових мисли. Изгубљена душа лебди свугде; успомене се скупљају, удише се она драж што је од њега заостала у ваздуху, у намештају, у наборима рукавица.

Тих дана као да по кући стално пролази неко, чији глас звони као и његов — лепо се чује како дрхти, са болесним, уздржаним тренерењем — а у памети излази његово лице, цело, од гордог чела па до слободне браде, и обично се онда тихо понавља: „Тако, баш тако се он обично смејао!“

Ход постаје непоуздан — пут изгледа тако дуг! Сусрећу се црне сенке које се у напред крећу, — то су људи. Али шта хоће они у свету, који је испуњен једном једином идејом, њим!

Ну поступно нестајаше и грознице. Наста меланхолична замореност, исцрпеност. Само нада на поновно виђење прекриваше тугу цветовима лених снева.

То је доба дугих и нежних писама са приложеним незаборавком, љубичицама, коврчицама косе, увезаним ружичастим свиленим трачницама. То је сентиментална периода, пуна преданости и нежности, у којој је сваки младић Јакопо Ортис, свака жена madame de Sevigné.

Стари зидови куће Тарамелијеве још никад нису видели тако страсне изливе као што је био бол Лаурин.

Кад је пароксизам прошао, кретала се она као аутомат. Своје дневне дужности вршила је механички. Била је, тако рећи, подељена у два сасвим одвојена дела, од којих је бољи одсуствовао.

Угово кратко бављење код ње, изгледа да је на крају крајева ипак имало и добру страну: беспослена радозналост људи није се о њој бавила. Лаурин повученост, њена раздражљивост, њено рђаво расположење стављало се на рачун тисуће узрока, који с правим узроком не имађаху никакве везе.

Понеки рекоше: „Љути се што нема деце.“ Тог је мишљења био и старији лекар. Он јој ипаше било свако вече у апотеци.

Али једанпут је ухватио е два прета за руку, склопи очи и жмиркајући промрља нешто.

„Хм! хм!“

„Шта ће да значи то „хм, хм“? Запита Лаура. Смрт или живот?“

„Останимо код живота.“

Лаура поцрвене до ушију и угризе се за усне.

* * *

Четири недеље доцније није се више могло крити, да се осећала мајком.

Неисказано силно подузимаху је тиранске жеље, које у овоме стању и најбоље жене учине осорљивим. Ну ипак сви јој гледаху кроз прете.

Била је зима.

Седела је у својој топлој неосветљеној собици са једним вратима. Соба је била уска а дуга; на краћој страни био је камин, а на другој прозор.

Више камина висило је, у белом дрвеном оквиру, зидно огледало. На њему беше утврђен један резани лаворов венац с позлаћеним листовима и црвеним јагодицама.

На средини мраморне плоче на камину стајао је, на два стубића од трешњевине, под стакленим звоном, часовник у старом немачком стилу, са арапским бројевима на порцуланској плочи. С обе стране стајаху, у спиралним месинганим светљацима, по две свеће, бар десет година недирнуте. Изгледало је да је између часовника и свећа била нека тајанствена симпатија.

Преко пута, с друге стране улице, отвори се прозор. Био је непреплетен гвозденим шипкама. На окнима су биле завесе, везене на лик ланчаних петљина, с прорезаним ружицама.

Лаурини столица била је на дрвеном постолу, због боље светлости и због влаге на поду. На столици и под њеним ногама лежала су и два јастука добро напуњена перјем.

На сред собе стајала је округла трпеза, а ако ће четири месингом оковане столице. Жуте се јасно издвајале од загасите амерканске коже. Изгледало је као да две столице, систематски поређане око трпезе, пажљиво посматрају мраморни суд са вештачким, мраморним воћем, који је поносито стајао на столском застирачу.

Кад би се природно воће донело на сто, склањао би се мраморни суд; ну доцније би опет био тачно на своме месту, непомећен ни за длаку. Ово су место означавала четири фантастична ждрала, који се међусобно за репове уједају.

Блага светлост продре у собу кроз гвоздене прозорске пречаче и отворе на завеси. Само у подне указивао се сунчани зрак; изгледало је као да је говорио: „Добар дан, Лаура!“

Тада се осмехиваше све у соби: и огледало, увенчано лаворовим венцем као какав песник, и часовник, и светљаци, и оков на столицама. А воће од мрамара у мраморноме суду изгледало је при томе као да зре.

Лаура је обожавала овај сунчани зрак; он је трајао тако кратко, и изгледао тако тајанствен као и њена љубав. Она га је усисавала, издигнувши главу, и отуривши са крила дечју хаљиницу коју је шила. За један тренутак светлост јој окружи главу, као ореол, и позлати јој ивице врата и витице које се беху искрале из трачка.

Од једном нестане сунца. Лаура поново предузе свој посао. Блага и мутна светлост опет остаде да царује у соби.

Владала је мртва тишина. Лагани и редовни ударци старо-немачког часовника успављиваху Лаурине мисли својом монотонијом.

* * *

Мало је заљубљених који имају смелости да се запитају: „Куда ме ово води?“

Они претпостављају да оставе душу да лута тамо и амо. Безграничност их заноси; ако се хоће, по сваку цену, да буде срећан, онда је штетно тачно познавање будућности. Волети, бити вољен — то је цела наука оне привилеговане земаљске деце, која се, опкољена смртним, ни најмање не брину о боговима.

Сви су мислили, да Лауре нестане у страшним, па ипак тако слатким мислима о будућности. Међутим мајчин осећај не беше, у ствари, у овом узбуђеном срцу ни корена пустио. Највише ако је код ње била нека врста љубонитства. Тако је Угу о томе писала врло кратко између других страна страчних излива.

Њено јој стање изазиваше све више непријатности.

Замореност и рђаво осећање изгледаху јој као сметње слободноме лету њене љубави. Она је осећала, колика је провала зјанила између ње, отромеле, и несташнога, осамнајестогодишњег дечака. Шта би он рекао, кад би је сад видео уморну, ружну, с дубоким браздама под очима? Да ли би је још и тада волео? О! још једном бити млада, још једном лепа, још једном само за њ створена!

У жалосним тренуцима, када би се слабом осећала, када би приметила да су јој дражи и добро осећање у опасности, Лаура би била у искушењу да проклиње своје стање. Осећала је неисказану мржњу наспрам непознатог бића, које ју је тако тиранисало.

Читала је и чула толико патетичнога о мајчиној љубави; сада јој све то изгледаше претерано. Не, није вероватно да ће се моћи предати томе створењу, које ју је толико једило и мучило, још пре него што је и у живот ступило!

Деца јој се у опште никад нису свиђала.

Само би се по неки пут, из оног великог пожара који ју је ништио, несвесно и нехотице искрао по који благи зрачак и осветлио појезију колевке; тада би видела малог анђелчића, како се смеје и руке пружа, као да преклиње за милост. Пролазне слике, које се за час изгубе пред помишљу на Уга, као оно магла на сунцу!

Ни Андреја, који је немо и ћутке обављао своје послове, није говорио о ишчекиваноме госту. Сирото дете! Хладан му се дочек спремао! Само се апотекарови пријатељи интересоваху о порођају, нарочито старији лекар. Он је предсказивао и кладио се, да ће Андреја, сада хладан као лед, бити најнежнији отац.

Истина, апотекар би се на то насмејао, али нервозно и с уздрхтаним уснама. Поглед би уиђо преда се, у даљину, тако, да му нико није могао ништа читати из очију. Ако би шала дуже трајала, заруменили би му се образи од унутарњег узбуђења; али се не брањаше.

Зима је била сурова и хладна.

Уго јави ујаку једним званичним писмом да ће доћи о новој години. Лаура га грозничаво ишчекиваше. У томе стиже и вест од заове, да Уго болестан лежи у постели. Лаурини грозница промени свој карактер. На место силног нестриљена дође очајан страх.

Одмах поче препишку с Уговом мајком. Говорила је да хоће да посети Уга...

Андреја је озбиљно опомену, да јој је прва дужност да се стара о себи самој. Путовати не би било паметно, то јој она неће допустити. То је било први пут, да јој се он успротиви. Лаура је била тврдоглава, али у своме мужу наиђе на такву челичну вољу, какву никад није могла ни замислити. У раздражењу покушавала је да прави и сцене, али без успеха. Андреја је мирно напуштао собу, чим је она жучнијом постајала.

Дођоше и покладе. Уго још не беше оздравно. На Лаурино наваљивање одлучи се Андреја да посети свога сестрића.

Два дуга, смртоносна дана, беше он на путу, два дана, који су Лаури личили на агонију, два дана, који јој као олово притискиваху осећаје и мисли.

Трећег дана ослушкиваше она на вратима, слаба, јер дванајест часова не беше никакво јело ни додирнула. Зид јој је служио за ослонац. Не беше ни очешљана. Хладни мртвачки ветар дувао је кроз дуги ходник и натеривао јој у лице растурену косу. Две дубоке бразде указашу јој се на лицу, низ које се лагано котрљаху сузе, лагано као по већ добро познатоме путу. Лаура не подиже руке да их отаре — она их гуташе.

Тек пред вече дође апотекар, тужнога лица, црвених образа.

Жена му изађе на сусрет, али се не усуди ништа да ушта.

Он прво скиде огртач, а затим шенир. Потом седе и погледа расејано у даљину.

Лаура се довуче до њега.

„Но?“

Он махаше главом.

„Опасно?“

Он потврди главом.

„Небески Боже!“

Он се нагло окрете ка њој. Очи клицу му силно задрхташе; затим промрља:

„Ту је већ крај.“

Лаура паде онесвешћена.

Помоћник дотрча из лабораторије. Донесе стабло са сирћетом; тврдио је, да је ово био већ предвидео: сирћета није три дана готово ништа окусила.

Андреја подиже своју жену снажним рукама и положи је мирно и опрезно на софу. Кад Лаура дође к себи, наговори је да легне у постељу, и да узме што да једе.

Затим јој сам донесе у једној чаши за два прста своје најјаче старе марсале, и придржа јој главу док је она испила.

Дођоше и оба лекара. Лаура се осећала боље.

Лаура је увидела, да се мора савладати у интересу своје страсти.

Сутрадан устаде. Била је спремна — на све.

* * *

Сваког другог дана долазиле су вести о Угу. Све су гласиле рђаво: болест је постајала све смртоноснијом.

Андреја је постао још ћутљивијим по пре. На Лаурину страшљива питања одговарао је кратко а обично их је избегавао, или јој је ћутећи само показивао очајна писма своје сестре.

Крајем априла узела је Угова болест таквога маха, да не остајаше никакве наде на спасење.

Андреја изјави жени да је намеран и по други пут отпутовати. Лаура га у томе помагаше благом нежносту, као да ју је блиско материнство испунило сажаљењем за ону мајку, која толико пати.

Ариџутски младици са Косова

Андреја отпутова. Убрзо за тим стиге депеша: „Уго је умро.“

Ваљда је милостиви Бог хтео, да Лаура при овом силном изливу свога срца буде сама.

Нико није видео како се она у грчевитом трзању стропоштала на земљу, како је гризла око себе наменгај, како се, претећи, поново исправљала: нико то не виде. Дневима је остајала затворена у својој соби.

Кад се Андреја вратио, беше она већ спремила маску свакодневног бола. Само под њом је беснео још увек олуј њена раздерана срца. И муж јој је био приметно дубоко потресен, али му очи беху суве.

У Кулози ценили су Лаурино дубоко осећање. Сви су се дивили њеној нежности спрема мужевљевих сродника, те јој је тако бар било могуће да се каткад и исплаче.

Уговој мајци одмах је написала дирљиво писмо и замолила је за једну витицу Угове косе за успомену; жеља јој би испуњена.

Мила црна косица, коју је тако често љубила, постаде јој најдраже благо. Метнула ју је у медаљон који је носила на своме срцу. Ну сваког би га тренутка вадила,

отворала и дуго на њему погледе задржавала. Како је само могуће, да је Уго умро, тако млад, тако страстан!

Често је сумњала у то. Помишљала је, с каквим би га осећањем поново видела. Заборавила би сва уздржавања; звала би га својим пред целим светом.

Други пак пут плакала је за прошлост; било јој је, као да га је могла још топлије љубити — затим је обузе силно кајање и прекоривање, сетивши се, да му је једнога дана забранила да је пољуби.

Будућност ју је страшила. Сувише је и волела и патила, да би могла још једном да воли и пати. Осећала се исцрпеном.

Све струне хармоније стварања беше већ додиривала. Све јој беху под прстима попуцале. Шта јој је могао живот још понудити?

За сваку страст има живот само две крајности: највећу радост и највећи бол. Лаура се сад предаде сва болу као некада радости: безгранично.

Соба јој постаде неприступачнија но икада. И у најлепше доба године остајала је по читаве дане затворена у њој. Било је страшно видети је у оном тужном простору: саму и замишљену, између воћа од мрамора и вештачког ловора на камину, док се напољу сунце осмехивало на расцветане брескве.

Спиром елеганције у одевању, до које јој је некад толико стајало, била је сад равнодушна. Погурена, болесна, за неколико месеци остарела више но за десет година, трчала је престашено пред огледало. Носила је двоструку жалост: жалила је своју љубав и своју будућност. Духовно беше већ умрла, а љутећи је преклињала да јој дође крај и физичким мукама.

Али природа, не водећи рачуна о овом душевном стању, довршавала је у њој најслађу мистерију.

* * *

Једне мајске ноћи даде Лаура живот једној девојчини.

Ну ово не изазва ни веселог ћеретања, ни радосног клицања, ни усхићења. Једна жена прими дете и пови га; обави га топлим увојем, па га затим метну у колевку. Дете је било тако мало, тако нежно, да му се гласић и не чујаше. Изгледало је као свежањ пеленица, и као свежањ лежало је заборављено, тамо у колевци. Било је мирно и страњиво.

Лаурино стање било је доста опасно. Чуварка је сматрала за своју дужност да преко ноћ остане код ње.

Андреја је спавао у побочној соби. Жена му није доуштавала, да над њом бди. Гледајући мирну, у сан утопулу кућу, не би се ни слутило, да је под кровом Тамелијевих рођева кћи.

Лако јутарње руменило обоји прозорска окна, и озари Лаурино лице које је у самртном бледилу почивало на јастуку.

На чуваркина питања одговарала је без речи, покретима главе. Била је уморна и раздражена; желела је да буде сама.

Чуварка пође вратима.

У томе тренутку уђе и Андреја.

„О, та погледајте своју кћер!“ узвикну чуварка и узе свежањ из колевке.

Андреја мирно ступи корак ближе, саже се, држећи руке иза себе, и одмахну главом.

Мала је имала лице црвено, пуно бора, чуперак црне косе на глави, чело набрано као у старе жене.

„Хм!“

То је било све што изговори апотекар. Немогуће је извучити какве консеквенце из звука његова гласа.

„Ла, ла, — ла, ла! Паметно дете! Кладила бих се, да ће бити лена!“ рече чуварка.

Лаура баци поглед у страну. Чуварка јој је била ужасна.

Апотекар се приближи на прстима постели своје жене.

„Како се осећаш!“

„Рђаво — врло рђаво.“

Новорођенче јечаше.

„Та носите га даље!“ викну љутито Лаура.

Андреја се пожури лако дрхтећи и узе га из чуваркиних руку.

„Полако! Пазите да га не повредите!“

Одмахну главом, сави руке, потури их под малечко тело и удаљи се ситним корацима кроз врата.

У побочној соби нађе оба лекара.

„О“ узвикнуше ови, „отац! отац! живео отац!“

Пламено руменило покри апотекарове образе, ну то му је личило добро; у томе му и несвесно попустише његове руке а поглед му постаде мрачан.

„А, мала је тешка!“

„Очинска радост одузима ти снагу. Дајде да видимо принцесу!“

Андреја је не хтеде пустити.

„Шта, тек што је рођена а ти већ играш тиранина? — Бојиш ли се да ћемо ти узети ћерчицу? Само доле с велом! А, какво лице! Како мрко! Ну то не шкоди лепоти! Иста мајка!“

„Обиђите Лауру!“ одговори Андреја и показа на врата женине собе.

Оба лекара одоше ка њој.

Апотекар седе за један тренутак, као оборен сувнишним притиском свог лаког терета.

Био је сам са дететом.

Новорођенче поче онет тужно да јечи. Уста му се развукосе, очи, које из малог набраног лица сијаху као жеравица, испунише се сузама.

Андреја се наже према њој обузе га сажалење, и уснице му се спремише за пољубац. Али у истом тренутку указа му се на лицу једна дубока бразда. Укочен, трже се патраг и поче полако корачати горе доле.

* * *

Три недеље доцније прими Лаура званично први пут своје пријатељице. Лежала је у кревету. Прошвени по-

вач био је од атласа бресквине боје, а застирачи на постели од најфиније материје које је Тарамелијева кућа могла дати.

Поред постеље на сточићу стајала је кита цвећа у дивном суду.

Пре неколико дана још надала се Лаура да ће умрети, али је била јача него што је и сама мислила. И тако се помири са мишљу да и даље живи без воље, пркосно, незадовољно и огрчено.

Мало створење предала је једној дадиљи, која је собом понесе у суседно село да га одгаји. Мала је плакала преко целог дана а и ноћу; Лаурини живци то нису подносили. Андреја ништа није замерао што се дете удаљава. Он оста и даље нем и незаинтересован; жена је могла чинити што је хтела.

У домаћем реду не измени се ништа, изгледало је као да дете у опште није ни рођено.

Андреја је спремао, ћутећи и даље, своје лекове у апотеци; оба лекара и други посетиоци говорили су о жетви и свиленим бубама, забављаху се оговарањем и тумачише „Eco della Borsa“.

Галантноост, која је владала у овом кругу, док је у њему била Лаура, изгуби сад потпуно свој основ, пошто синџора, по своме потпуном уверењу, готово никако више и не долажаше на вечерњи разговор. Кад би се пак који пут и појавила, црте су јој изражавале тако непријатну хладноћу, да је људе пролазила свака воља да јој се удварају и право досетке.

Сем тога за Лауру је Уговом смрћу и порођајем детета и последњи зрак младости био угашен, а овога пута за увек.

Криза материнства одузела јој је сваки остатак лепоте. Сад се јасно видело њених тридесет и пет година; била је болешљива, нерасположена и јетка. Само у ретким часовима подсећао је распламтели жар њених црних очију на доба у коме се осећала младом и леном.

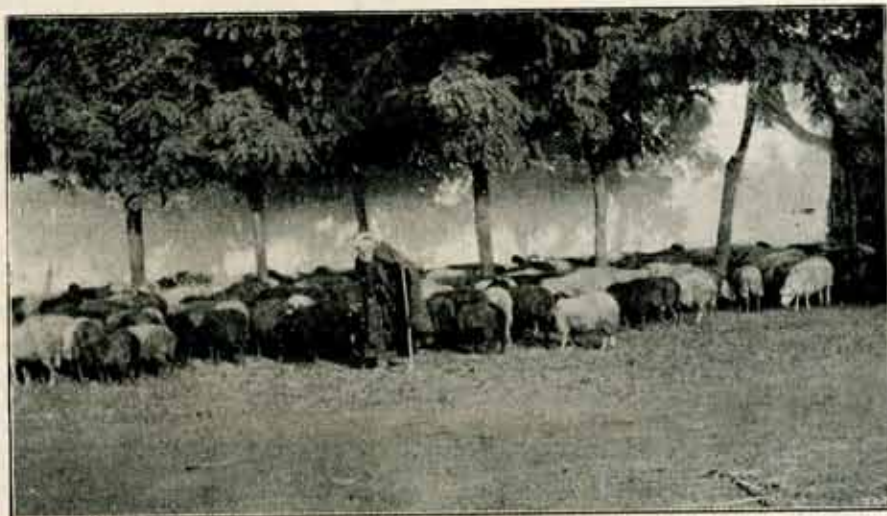
Као код многих људи, тако се показа и код ње она ретка појава двостраног осећања, по коме у једном телу живи двојака воља. Жена која је изгледала, у присуству других, мирна, уморна, незаинтересована, са послом у руди, преображавала се у усамљеним часовима у страсну жену, која у фантастичним сповима изазива своју изгубљену љубав. Јер је Лаура волела још увек. Она не напустише варљиву слику своје нестале среће; сад је волела духовно, док је побегена материја била бачена на под.

Умрети! То остаде циљ њене чежње, али умрети да би се поново оживело у свету без граница, у свету у коме би се Уго опет омењивао целокупном запошљивом лепотом својих осамнајест година и љубио је — љубио без краја!

Она је анализовала себе саму; двојила је себе, колико је то било могуће, од свога телеснога Ја, од синџоре Тарамелијеве, супруге, мајке, пријатељице, домаћице — хтела је да се осећа само као Угова љубавница. Склапала је очи и затворала уши — није хтела да гледа капут свога мужа обешен о клинџу, није хтела да слуша шум у кујни и у лабораторији.

Душа јој је била одсутна — летела је у даљину и висину све више, док је не спонаде вртоглавица. То напрезање целе мисаоне снаге изазивало је код ње исто дејство као и проређени ваздух: стезало јој је дишање, изазивало јаке болове, али она се у томе болу осећала ипак задовољном.

Премишљала је: шта би чинила да Уго није умро? Пре свега би побегли! Своје драго би сакрила у

Овчар са Јавора

пустинју, у самоћу — шта је стало до места! Понекад би је заносио оријенталски предео: топло небо, зажарени песак, плаво небо. Други пак пут осећала је жудњу за маглама хладнога севера — за неприступачним брдеким висинама, за јеловим шумама, за вечним снегом.

Али увек је бивала ошвиена љубављу; час идеалном, час чувственом, страсном.

Ноћу, или пред зору, у досадној мекоти еластичних јастука, између сна и јаве, гомилаше су се око ње пожуде.

Тада је сакривала главу под покривач, избегавала је ружичасте зраке зорине; обухватала је постељни намештај, и као у заносу тражила је прошлост која се није могла више вратити.

У врту, где јој је сваки цвет, сваки камен говорио о Угу, остајала је по читаве часе у мислима и осећањима, као младо девојче.

Седела је на мермерним степеницама и купала је у сузама камење, за које јој се чинило да понавља одјек жарких пољубаца.

Тако прође година, полако, без измене.

Вреже процветаше и покрише се лишћем и грождем; затим паде снег, па прође, а вреже опет процветаше.

(НАСТАВЉА СЕ)

Чаша живота

(М. Ј. Љермонтов)

Ми пијемо чашу бића,
А очи нам вео крије;
По златним јој ивицама
Ток се наших суза лије.

А кад пред смрт са очију
Спадне онај вео густи,
Кад све што нас обмањује
Оде с велом у прах густи —

Тад видимо да је празна
Била она златна чаша,
Да напитање беху — снови,
И да она — није наша!

О.

О значају науке о свету

популарно космографско предавање

Професор М. Ј. Андоновић

(свршетак)

Сунце и сунчани систем

ва ова досад поменута небеска тела окрећу се, нека на мањем а нека на већем растојању, око светлила овога света, око нашег сунца.

Ја велим „нашега“ сунца, јер је оно вазда с нама; оно руководи ову нашу, за нас тако огромну земљу при њезину кретању у вавони, и то тако поуздано, да она из године у годину описује око сунца једнаке путање и тиме нам доноси *зиму*, која нам живце чвршћа и сирема *свежији* живот за будуће дане; за тим нам доноси пријатно *пролеће*, бујно зеленило и вегетацију; даљим својим окретањем доноси нам топло *лето*, у коме нам најпотребнија средства за живот сазревају и успевају; па се најпосле овај низ благодати за сав наш људски род завршује *јесени*, најбогатијим временом у нашем годишњем животу.

Ове поменуте благодати и биле су узрок, што су многи старији народи мислили, да је сунце најдостојније да се њиме божанство представи, па да се и оно само обожава.

Отуда у Египћана обожавање *Озириса*, у Персији обожавање *Митре*, у Грка обожавање *Диолона*, који је са *Хелиосом* идентификован и био *Бог сунца*.

Око сунца, као око централног тела, окрећу се све поменуте планете, и то овим редом: Меркур, Венера, Земља са нашим месецем и *Марс* са својим месецима.

Између Марса и Јупитера окреће се око сунца велики рој малих планета, тако званих планетоида, а за овима долази Јупитер, Сатурн, Уран и најпосле Нептун.

Више од 500 које великих које мањих и малих небеских тела окрећу се око централног тела, око нашег сунца; с тога се и зове овај свет, у коме и ми живимо. Сунчани Систем или Хелиоцентарски, — Коперников Систем, и за сва је та небеска тела једини и свеколики извор за васцели живот сјајно сунце, о којем песник вели:

Сунце, ма колико да си сјајно,
И да лепо грејеш свима,
Опет вели свет пакосни:
Да на теби нега има. —

Сунчане пеге

И заиста, ако пажљивије посматрамо сунце дурбином, онда онажамо, да котур сунчев није по свој површини подједнако светао, већ да осим веома светлих партија, светлих тачака, има на њему и много омањих, тамнијих, овалних партија, које се зову *поре* или *грануле*, а из којих постају веће или мање *пеге*.

Ове сунчане пеге нису никакo са свим и подједнако тамне по целој својој површини, већ се могу лепо разликовати на тако звано *језгро* па и на *полусенку*. Помоћу ових пеге, о којима ћемо доцније говорити, одређено је и време сунчева обртања око осе, које бива за наших 25 дана.

Комете или репате звезде

Осим планета и њихових месеца, имамо још да поменемо повећи број небеских тела која се од досада познатих планета разликују обликом својим.

Ово су тако зване *репатице звезде* или *комете*. Ово име *комете* дошло је отуд што су Грци називали ове звезде *косастим звездама*, што значи комета. Ретко који од нас

да није видео ма какву репатицу на звезданом небу, о којима се од вајкада с неким страхом говорило и пред-сказивало да добра бити неће, јер се репатице од вај-када сматрају, а и данас код необавештених још се сма-трају, као зли весници овог нашега неба, који се овде онде само зато и јављају на звезданом небу да овом мајушном и слабом роду људском предскажу нова зла и нове беде што имају да га снају.

Од када је и у репатица потврђено правилно кре-тање око сунца, од тада се обавештени свет њих више не плаши.

Број ових репатица не зна се још за данас, али ће их на сваки начин бити до неколико тисућа. Повећи број комета одређен је већ по својим путањама, и за 444 знамо да се крећу међу напред поменутих планетама, па да и у наш сунчани систем спадају.

Ове се репатице зову *периодске* репатице.

Друге се крећу по тако развученим и дугачким пу-тањама око сунца, да прелазе можда чак заплаву нашега сунчаног система, те можда доспевају и на такве даљине које су за нас несхватљиве.

Спектроскопска испитивања послужила су за одговор на питање: каква је природа у комета? Према Zollner-ову схватању може се рећи да су комете преостатци некадање неконске и у великој количини нагомилане материје, из које је некада поступним згушњавањем постао наш сун-чани систем. Језгро је састављено вероватно из многога битнога камења и метеорита, које је окружено леденом скрамом све дотле докле комета на великом удаљењу од сунца пролази кроз тамну и хладну космичку пучину. Када се комета приближава сунцу све више и више, онда се најпре загрева она страна која је сунцу окренута, лед се отапа и тако се образује маглински омотач око језгра.

Метеорити, аеролити или озвездине

Поред комета биће још једнако најчудноватија појава за свакога, кад види да се на звезданом небу одвоји од осталих звезда на један мах по каква звезда, и са веома великом брзином крећући се, засија на небу у облику већег или мањег светлуцавог лука и прелети преко неба, да одмах затим испред наших очију ишчезне. Ове летелице по небу зову се: *аеролити*, *метеорити* или *озвездине* и са свима досада поменутих небеским телима део су нашег сунчаног система.

Привидна величина па и сјајност ових озвездина веома је различна. Њих има тако малих да се једва виде, а има их и таквих, које својим сјајем надмашају и сјај-ност Јупитера па и Венуса, а има их и таквих чија је светлост јача од светлости других звезда у толикој мери, да се ове за тренутак или слабо или и нимало не виде.

Најмање од ових зову се *звезде падалице*, које се онде онде по звезданом небу расуто појављују, у читавим ројевима, крајем јуна и у почетку новембра, и проузро-кују право *падање звезда*. Паданье звезда бива тако, да се примећува, како звезде као ексцентрични зраци полазе

из неке тачке на звезданом небу и, крећући се по небу у разним правцима, најпосле ишчезавају. Она тачка, из које звезде привидно полазе, зове се *зрачна тачка* звезда падалица. Онај рој звезда падалица, који се јавља крајем јуна, познат је под именом *Перзеида*, а онај који се јавља у месецу новембру под именом *Леонида*, јер Перзеиди по-лазе из констелације *Персеа* (Perseus) а Леонида из кон-стелације *Лева* (Leo).

Ватрене лопте

Много светлије озвездине зову се *ватрене лопте*, које готово свакада имају краћи или дужи реп и које се често пута и дању виде, а многе се од њих гасе тек уз велику праску и тутњаву, па су узрок и падању врелога камења на земљу, које обично после појаве ватрене лопте нала-зимо или као *озвездинско гвожђе* или као *озвездинско камење* (као оно што је пало 1877. год. у *Соко Бањи*). Без сумње је сваки од нас много пута већ виђао ма какву озвездинску појаву. Њу су виђали људи од вајкада, и није ни чудо, што се ова лепа појава помиње и у Илијади, по којој, онда кад каква звезда засине на падне, по неки од богова на земљу силази. Исто тако и северни мит доводи у везу живот новорођенога детета са озвездинском појавом; и по њему, како се дете роди, започиње предња Вернеја да преде конач живота, и сваки се конач животни завр-шује у по једној звезди на небу. Када се приближи смрт човекова, онда се кида конач живота и његова побледела звезда пада на земљу.

Па и наш народ у својој празноверици доводи у везу с појавом озвездине или смрт или и бегство каквога за-точеника и т. д.

Берање је пак ту дивну појаву на звезданом небу (Змај, стр. 94) овековечно овим стиховима:

«Ти ми рече, да су наше коби,
 Наши дани о звезде скопчани.
 — Јесте, синко, ал' им тама злоби,
 Па нам често гледати их брани.
 — Али негда бистро око твоје
 Њихне знаке растумачит знаде — —
 Каква ј' она, она звезда, што је
 Сјала, сјала, а сад доле паде?
 Издахн'о је један човек, сине,
 Ето му је звезда малаксала,
 Баш је пев'о, сретан, од милине
 У средини мила круга мала;
 Грлио је пријатеље своје,
 Чашу испи, Богу душу даде — —
 А где опет једна звезда, што је
 Сјала, сјала, а сад доле паде!
 То је била невестица млада
 Мило чедо у самоме пнећу,
 Пуно срце убавога нада,
 Сутра јој се мили свати крећу,
 Скоро би се загрлили двоје,
 Већ јој девер зелен венац даде — —
 А, где, опет једна звезда што је
 Сјала, сјала, а сад доле паде!
 А, мој сине, та је звезда сјала,

На врх виси пурпурнога сјаја,
 Пуно ј' пуне лажне славе брала,
 Сад већ нема за њим уздасаја.
 Многи даше крв и добро своје,
 А он горко захвалити знаде — —
 А, гле, опет једна звезда, што је
 Сјала, сјала, а сад доле паде!
 Та је звезда господскога слуге,
 Трепетлица престолскога виси, —
 Ни за њиме нема данас туге,
 Где ће народ оплакати лиса!
 Још се и сад многа чела зноје...
 Да-л ће други да залечи јаде? —
 А, гле опет једна звезда, што је
 Сјала, сјала, а сад доле паде!
 Био ј' богат, срца племеног,
 Златне речи, милостиве руке,
 Био дика, понос рода свога,
 И обрана сиротиње пуке,
 Око њега плачна лица стоје,
 Ко ће сузе да отаре саде? — —
 А, гле, опет једна звезда, што је
 Сјала, сјала, а сад доле паде!
 Тону звезде сила и царева! —
 Чувај, сине, чисте своје груди!
 Пуно ј', синко, међ' звездама плева,
 Ретка ј' душа, што с' о правди труди.
 Не отимљи с' из присене своје,
 Да са сјајем не сабереш јаде —
 Шта су сјаји? — Ено звезда, што је
 Сјала, сјала, а сад доле паде!*

Некада се мислило, да су ове појаве чисто физичке, јер се сматраше као ваздушне појаве; међутим, пошто по новијим испитивањима, ове појаве нису из земљине атмосфере, већ из сунчаног система, то ћемо и о њима рећи најважније.

Метеорити се могу поделити у две класе: На *гвоздене метеорите (сидерите)* и *камене метеорите*. У првој су класи: *гвоздени метеорити* (сидерити) који су готово од самог чистог гвожђа у коме само имају примесе *никла и фосфора*. Пошто се на земљи сасвим чисто гвожђе нигде не налази, морамо закључити, да оно гвожђе, које се сасвим чисто нашло, на површју земљином као у Мексци и Сибиру, и то у комадима који су више хиљада килограма тешки, мора долазити од сидерита. Ови комади гвожђа имају обично 90% гвожђа, а остатак 10% представља: никл, кобалт, фосфор, сумпор, кром и њихове везе.

У упоређењу са каменитим метеоритима, може се рећи да су сидерити веома ретка појава.

Друга класа, каменити метеорити, имају махом сиво или сиво-црвену боју, па често и упрекана зрна и црну кору, која подсећа на последицу топљења, па има и утиске облога облика а покадишто и само метеорско гвожђе.

Минерале, који се у каменитим метеоритима налазе, налазимо и у нашем камењу, као базалт, оливан, аугит, а неки се нису на нашој земљи још нашли. Нови елементи нису нађени у метеорском камењу. У целој васпони налази се иста материја.

Метеорити су нам помогли да потврдимо мишљење, да је потпуна истина оно чему нас спектрална анализа учи, т. ј.:

Иста материја налази се разасрta у целој васпони, јер су метеорити једина небеска тела која су нашем испитивању приступина и која имају исте елементе, које ми на земљи налазимо, па их на сунцу и осталим небеским телима морамо замислити.

Од почетка 19. века приметило се, да се озвездине у извесне дане у години јављају у све гушћим ројевима.

Први пут је посматран новембарски рој 1799. године, када је појава била необично лепа и то на целој северној поли земљине лопте: у Европи и Америци, од екватора па до Гренланда на више. Humboldt и Bonpland посматраше у Comani, на прибрежју Венецуеле, како су четири сахата надале звезде заједно са ватреним лоптама, да готово није било места на небу одакле није сипала ова ватрена киша, и одакле није излетало тисућама звезда надалица.

Па да се запитамо: откуда долазе ове озвездине? Оне јамачно не представљају камење које је, као што је Аристотело мислио, jakim ветровима у вис са земље бачено, па се отуда завитлано опет на земљу враћа.

У нашој атмосфери метеорити не могу постати, јер ми знамо да је она све то ређа што се у вис пењемо.

Метеорити не могу долазити ни из вулкана на нашој земљи, јер немамо основа, по којима бисмо могли замислити силу, која би била у стању да до на 100 па и на 200 километара баца камење од земље — јер ни код једнога вулкана није тако што опажено. Метеорити не долазе ни са месеца.

Како постају метеорити

На питање: одакле долазе метеорити? одговори први Chladni, велики акустичар, 1794. године, кратким одговором: „Метеорити долазе из космичкога простора. Они су дакле космичка тела“. Chladni вели (Disterweg стр. 269): У свету има много малих маса, које привлака гони да описују разне путање по овоме космичком простору, и кад ове масе дођу у близину наше земље, онда их она, по закону гравитације, себи привлачи и тада оне падају на њу. Дошав пак у сферу привлаке наше земље и идући кроз нашу атмосферу, метеорити се, од трења кроз ваздух, загреју, зажаре па можда достижу и до белог усијања.

При своме кретању, а због великог убрзања у нашој атмосфери, метеорит збија и ваздух пред собом тако, да овај ваздух може донекле, веома згуснут, да се упресује и у поре метеорита. Услед овога трења може метеорит или да се најпосле заустави или да експлодира и да се распресе, и онда пада на земљу. Да ли грмљавина или тутав долазе од експлозије ватрене лопте или од наглог улетања ваздуха у његове празнине, о томе још писмо начисто.

Осим свега поменутога, од интереса је, што већ на први поглед пада у очи, сличност између озвездина и комета. — Зато и јесте постављено питање: *да случајно*

два годишња роја озвездинска нису покадшто кометске појаве?

Schiaparelli, Opolzer, Peters и Leverrier држе, да је између комета и озвездина тесна веза, и да озвездине нису ништа друго већ комете или остаци од комета, чије је распарчавање давно и давно започело и све даље напредује. Но и ако се у суштини слажу озвездине са кометама, то је омет појава нешто друкчија. Кад каква комета прође изнад атмосфере наше земље у већем одстојању од ње, онда је и видимо као комету, и то у свој њеној целини, а у одбијеној сунчевој светлости. Кад пак комета или својом главом или репом доспе у нашу атмосферу, онда је, због велике близине, не видимо у њеној целини на једанпут, већ само у малим појединим масама, које комету и сачињавају, и то у уснијаном стању, а то је напред поменути озвездински рој.

Маглински колут, Зодијакова и северна светлост

Изгледа да је део нашег сунчаног система и онај још недовољно испитани појав тако звани *Маглински Колут*, који се, колико је до данас познато, такође око сунца окреће, налазећи се између Меркурове и Марсове или, боље, између месечеве и земљине путање. У тропским пределима наше земље, а поглавито на екватору, онажа

се, после сунчева заласка, необично светао одблесак на западу, који често и до поноћи траје.

Ова дневна светлосна појава позната је под именом *Зодијакове светлости*, јер има мишљење, да ће бити последица скретања сунчане светлости од земље, и то у заплави Зодијакове зоне, те отуда јој и име *Зодијакова светлост*.

Међутим Förster држи, да Зодијакова светлост припада баш нашој земљи, и да је као какав кометин реп, који наша земља за собом има, и који је састављен од веома лаких гасова, да се може узети као да је он продужење једне веома ретке атмосфере. У заплави тога земљина репа, могу електричне појаве, а исто тако и рефлексије сунчане светлости, да произведу светлуцање Зодијакове светлости, што и сам спектар Зодијакове светлости наговешћује, који је веома сличан и са спектром *северне светлости*, па и са спектром тако зване *сунчеве круне*.

Признати се мора, да су и *Маглински Колут*, *Зодијакова Светлост* па и *Северна Светлост* још вазда проблематичне појаве у васиони, о којима има наука тек да донесе дефинитивно решење.

Ово су тек само кратке и најглавније летимичне напомене о појединим небеским телима у овом нашем космосу, али су ипак довољне да уочимо положај наше земље у њему, и да сазнамо њезин положај као звезде међу осталим звездама. —

— Листићи —

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Пролеће

Прође ледна, учмала, мртва зима и дође топло, свеже, живо пролеће.

И студени кам планински, и земља, смрзнута и препуцана од мраза, и сухо, оголено дрво, и замрзнути поточић, и тичица, невесела, скоро умртвљена цичом и вејавицом, — све је то сад, у пролеће, обасјано, пробуђено, загрејано, заталасано: све је то добило, свеж, весео израз, израз живота који је одједном, нагло, бујно пљуснуо на све стране...

На сваком кораку сретате весела, радосна, живахна лица у којима, по очима, по гласу, по покретима, по свему видите како живот буја, ври, прелива се...

Ја знам да је дошло пролеће, ја знам, али га не осећам. Мени су сви дани у години једнаки: једнолики, тужни, мрачни, страховити; мени су све године скоро подједнаке, исте; ја осећам прелаз једне године у другу

само по терету у души који се у њој, без икаквих закона, стално слаже. Број мојих година није математички тачан; можда су оне прелази не из године у годину, већ из месеца у месец, из недеље у недељу, из дана у дан, са часа на час...

Ја знам да је дошло пролеће, ја знам, али га не осећам. Мој живот нема живота, моја вера нема Бога, моја нада нема уздања, моја љубав нема драгане

Вел. Ј. Рајић.

У гнезду

Имаћасмо тичицу малу, мклу и цвркутаву. Милонасмо је, шалисмо се с њом и вољасмо је много. Но једног јесењег влажног дана одлете нам тичица и загуби се у магли и облацима. И ми плакасмо.

Две године су од тада.

У топлом, склонитом гнезданцу, гајећи мале тичиће, цвркуће задовољно једна тичица. Хе! Ко би мислио да ћемо у овој мудрој тичици и брижној мајци познати своју малу тичицу, која само из руке у руку леђаше! — Зар толику моћ имају она два голушава тића, што су онако брижно заклоњена у куту гнезданца?

Ст. С. Н.

Две жеље

Тамно, а подизано живим алемовима, спустило се вече. Звездано вече.

Корачајући кроз тишину, уздигнути погледом ја продирем у тајанствену дубину, милујем дробне ђердане и нѐмо обожавам најлепшу Лепоту. Она се осмејкује, трепери и блиста; сјајним осмејцима засењује очи и обара поглед, збуњује мисли, повија главу, заноси тело.

Ох! само се одморити; ослонити се, као ноћ о земљу, на треперити са звездама и уздицати са ветрићем!

Сунце се склонило. Још један поглед и ево мрке трепавице се склапају над плавим небесним оком; оно се опире још мало... али — већ и савим ишчезну његов сјај.

Растегнута трака друма, бачена између зидина од китњастих брежуљаке, набрана и савијена погдегде, увире тамо у даљини, пред очима, под мрке бедеме, а они расту и развијају се у брда и планине... Ноћ се спушта... Осећања се дижу, гомилају се, бујају: снагу, слободу, могућност имати на јуринути у сумрак, у даљину; грабити планине, летети кроз природу, ишчезнути...

Ст. С. Н.

У Мљетцима

— пјесма у пролазу —

Венеција! Чудан град, као што је и његова прошлост. Да, увијек чудан! И сваким даном све тужнији, све блеђи. У бури живота све више у забраву. Умире! Пожурите, видите то, осјетите!.. Дођите! — али на

претима, ко у храм, у стари, давни храм!.. Ах! Маркова нијаца пати под корацима досадних туђинаца!.. Ту се проводе медни мјесеци, прве брачне ноћи, ту — у гробљу! У палатама великих артиста, божанских артиста — Нјемци удесили хотеле. Свакоме је угодно. Све весело. Свугдје живот. Само Венеција — издише!.. — Осјећате ли ви то!? Не!? Онда, што ћете у ној?!...

Колумбо и Наполеон! Обојица ослободници свјетова, а у исти мах гробари Венеције! Али Италија се рађа. Бјеше ли умро Рим? Не. Он је живио у Венецији и Венеција је живила зато што је била — Рим, а у њеној смрти рађа се Италија и на гробовима Тицијана, Тинторета, Ђорџона и других, она васкрсава пуна крви и новог живота, ко млада, једра планинка са нарамком веселе и здраве дјеце, као омиљено чедо идеја своје савремености!...

Но све се доноси у самом себи. Смрт нигдје не изостаје. — И Италија, ко и Рим, ко и Венеција, умреће у наручју своје дјеце — идеја и захтјева доцнијег доба; умреће у загрљају нечег *новог, неизбежног*, што мора доћи. Вријеме ће је постарити: отети јој свјежину, младост, здравља; дах ће јој постати тежак, мучиће је живот и она ће хтјети да умре. Живот је времена као и живот индивидуа. Све ишчезава у својим тренутцима бола и радости. Осјећања тренутака наша су вјечност, наш живот. Нико их не може осјетити, појмити, већ ми!.. Далеку, врло далеку Италију положиће њезина рођена дјеца у гроб, ни она неће разумјети ни један бол, ни једну сузу, ни једну ријеч своје мајке. Вјекови не преносе тренутке. Поколења неће разумјети језик својих отаца, они га могу само слутити, а то је непрозирно, нејасно, као тражити у својој души израз укоченог погледа мртвачева!.. Они неће имати ни толико појезије, да бар дижу у старим палатама хотеле. Они у својој души неће моћи трансформовати ни један титрај удаљеног доба, ни један бол његов; они ће бити бескрајна садашњост која не оставља никакве прошлости. А то је тако близу! Чини ми се већ смо ту!...

Или: зар има још свијета што *хоче* и што може да разумије живот пирамида и смрт Олимпа!...

Adio, Venezia!

Ђакомо

Јудин пољубац (сликао К. А. Гринел). — „Уставши од молитве дође к ученицима својим, и нађе их а они спавају од жалости, и рече им: што спавате? устаните, молит се Богу да не паднете у напаст. Док он пак још

говораше, гле, народ и један од дванаесторице, који се зваше Јуда, иђаше пред њима, и приступи к Исусу да га целива. Јер им ово бијаше дао знак: кога целивам онај је. А Исус му рече: Јуда! зар целивом издајеш

сина човјечијега?" (Јеванђеље по Луци, глава 22, стр. 45 до 50).

Кирка (сликао Бела Чикош Сесија). — Кирка је, по Одисеји, кћи Хелноса и Перзе, а становала је у једном дворцу који су чували вуци и лавови. Све сапутнике Одисеје, што их је бура бацила на њено острво, претворила је била у свиње. Али Одисеј, добивши од Хермеса једну травку против њених чаролија, избави све другове своје од судбине коју им беше наменила Кирка. — Тај моменат представља и ова слика одличног хрватског сликара Беле Чикоша Сесије. —

Повратак са трга (сликао Ј. Вјешин). — Посетници Прве Југословенске Изложбе сећају се још ове одличне радње брата Чеха Ј. Вјешина, који је своју кичицу посветио сада искључиво бугарском народу, у којем и живи од неколико година као прирођени Бугарин. Још пре доласка свог у нову отаџбину, Вјешин је био врло добро познат и цењен јевропски сликар словачких мотива, а сада је то исто са својим сликама из бугарског живота.

Бајка (сликао Ф. Весел). — Ова је слика била један од најлепших украса Прве Југословенске Изложбе. Зналачки погледи на њој су се нарочито задржавали, дивећи се пуно уметничкој изради њеној. Она је сада у власништву Њ. В. Краља Петра I. —

Сину за празник (сликао В. Волце). — Већ се примичу Благи Дани, а син је далеко од дома. Мати је штедела пару по пару од кућевних трошкова, а сада сву уштеду шаље свом сину, да и тако осети радости о великом празнику. —

† Јосип Јурај Штросмајер, бискуп ђаковачки (вајао Р. Валдец). Братски нам хрватски народ изгубио је пре

кратког времена свог највећег сина и народног добротора, Јосипа Јураја Штросмајера. Нашим читаоцима већ је добро позната, из политичких листова, сва величина овог хрватског губитка, а ми данас износимо само његов лик, да читаоци виде великог човека који је целог свога века оличавао најлепшу и најнесебичнију љубав према свом народу. —

Дафнис и Хлое (сликао М. Мурат). — Дафнис је син Хермеса и једне нимфе. Био је љубимац богова и људи, и пасоа је стада своја у подножју Етне. Нека краљевска кћи, љубоморна на Дафниса због његове љубави са неком нимфом, опије га вином и доведе до неверности према њој. Љутита и увређена нимфа казни га слепилом. Несрећу своју блажио је Дафнис песмом и свирком, али, онако слеп, сурва се једног дана са високе стене и остане мртав. Из места на које је пао — потекао је извор свеже воде, око којег становници тога краја сваке године прослављају успомену Дафниса. — Хлое је девојачко име, врло радо помињано у пастирским песмама и романима. У овој бајци замењује ону нимфу. —

Арнауцки младенци (фотогр. снимко Бран. Ђ. Нушић). Досадашњим сликама са Косова прилажемо и овај снимак арнауцких младенаца. —

Овчар са Јавора. Овај аматерски снимак приказује нам пастира стогодишњака са Јавора. Наша жела да објављујемо и аматерске фотографске радове, још никако не може да се оствари како бисмо желели. Овај лепи спорт, и ако се довољно негује, показује још вазда врло мало чисто уметничког успеха. Аматере и опет молимо да нам шаљу своје најбоље радове.

Човек и природа.

Човек је чедо природно, везано за њу небројеним концима и — коноцима. Ту везу исказује највна народна машта причом о Усуду; ту везу осећа сваки од нас, почев од тешког или лаког терета наслеђа, па до свакодневног расположења, које са туробним небом буде тужно, докле нам пролетњи дах природни испуњава душу

надом и весељем. Ту спону између неорганиског и органиског света, између васионе и земаљских становника учили су стари астролози; отуда њихова гатања о судбини човечјој по звездама небесним. Што су они некада чинили у неком надахнућу, са извесним предосећањем, без дубљих разлога, то сада постушно и наука проналази и правда, као да јој је суђено да се у вечитом ритму таласа између старог и новог, потврђујући новим оружјем старе истине, које су као чувства тињала у народној души, обучена у праствара народна веровања и предања. Таласно треперење, које важи за топлоту, светлост и електричну, као да важи и за научне истине уопште.

Народ осећа, машта и верује, наука тежи, мисли и доказује. Народ веровао да се брадавнице могу залечити

гатањем, данашња наука доказује да се сугестијом — дакле опет неком врстом гатања — могу ови израштаји уклонити.¹⁾ Народ веровао да неки невидљиви „изворски дуси“ помажу при лечењу бањским водама, докле наука доказује да у већини врелих лековитих вода има радио-активних еманација. Народ је веровао да звезде утичу на живот човечи. Данашња наука је статистичким испитивањима то исто несумњиво утврдила. Знаменити шведски научник Арениус доказао је да се у ваздушној муњевини јављају разговетна колебања, која зависе од месечева обилажења око сунца, утичући несумњиво на извесне физиолошке радње човече. То је потврђено појавом менструације, бројем порођаја, случајевима надавице. Арениус је још доказао и друго колебање муњевине, које зависи од сунца, са размаком од 23 дана, које такођер има везе са менструацијом и рођењима; а слични размаци запажени су и при појавама северне светлости и вртупа.

Кома није познато, како периоде појаве дана и ноћи, лета и зиме, топлоте и студи изазивају физиолошке реакције у биљака, животиња и човека? Зашто не бисмо реаговали исто тако и на друге космичке утицаје, који нису приметни за наша несавршена чула? Зар да не осетимо промене ваздушног притиска, ваздушне и земљине муњевине, земљиног магнетизма, који по Арениусу зависи од васионских појава. Све се више множе чињенице које тврде, да смо у присној вези са укупним нашим планетским и сунчаним системом; у многим физиолошким радњама јављају се периоде космично телурске. То показује и несташна, толико опевана љубавна страст; то показује нарочито сексуални нагон, тај најмоћнији од човечјих нагона, који потајно и несвесно подетиче љубавне покрете. Многи посматрачи доказали су за Јевропу, да је највећи број зачећавања (концепција) у месецима мају и децембру, а према томе максимум рођења у фебруару и септембру.²⁾ Деца рођена у фебруару и септембру надмашују животном снагом децу из других месеца. Зар то не подсећа на звездарска гатања? Зар то не потврђује претпоставку, да се и у прачовека јављала двапут у години периода плодности? Зар то не упућује на његово сродство са животињским светом? Са овом појавом беху у вези и два највећа празника старих народа, Словена, Германа, Келта, праћена љубавним оргијама, који су почињали 8. марта, односно 10. септембра, а свршавали се 8. јуна, односно 8. децембра. Хришћанска црква их је усвојила као Ускре и Божић.

Кома није познат утицај годишњих времена на животне радње човече? Ко није осетио на себи утицај пролетњег даха, кад се крећу сокови и у биљака? Зар није и седи Змај узвикнуо: „Хај не престај мајски дане, младим, старим живот сладит!“ Ломброзо је пронашао да су у пролећу најчешће творевине уметничке, открића из физике, хемије и астрономије. Ну исто тако и болести омекшавања мозга показује свој максимум у пролећу. Злочини такођер јасно потврђују зависност од годишњих времена, злочини противу морала дешавају се највише у мају и августу. Највећи број самоубистава пада у мај и јуни. На деци се чешће опажа т. з. пролетња грозница, умор, немир и немар. У пролећу расту деца (од 9—15 година) у дужину, а мање по тежини; у јесени, обратно, напредују по тежини, а мање у дужину. Пада у очи да се и телесна температура прекодан редовно мења, чему прави узрок није

нађен, али се нека сличност опажа у дневном колебању земљина магнетичног стања.³⁾

Напоредо са физиолошким радњама човечјег живчаног система теку, у узајамној зависности, и психичке радљивости његове; кад су прве подложне периодичним променама, услед васионских утицаја, зар да ове друге не буду? Уосталом, експериментална педагогика доказала је периодичност не само у телесном, него и у духовном развитку деце, чему ваља потражити ближе и даље природне узроке.

Васпитање је ставило себи у задатак да, водећи рачуна о прошлости човечјег рода, о његовом корену који се губи у животињском царству, о његовој еволуцији, уздигне га ка светлим висинама моралних идеала. Да би у томе успело, она мора у довољној мери узимати на око и несвесне своје сараднике, природне утицаје, који се не ограничавају само на најближу средину, већ захватају из најдаљих небесних даљина, одакле допиру старски таласи, у облику топлоте, светлости и електрине; оно мора узети у вид и васионске, космичке утицаје. Стога није узалуд речено да је човек атом васионе, микрокосмос у микрокосму. Тако се обистинјава: све је у свому.

П. М. Илић.

Vatroslav Lisinski i njegovo doba. Prilog za poviest hrvatskoga preporoda. Napisao Franjo Ks. Kuhač. Drugo popunjeno izdanje sa slikom Vatroslava Lisinskoga. U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska“ 1904.

Препорођај хрватскога културног живота учинио је, да се поред књижевности и музичка уметност почела развијати на народној основи. Сасвим је појмљиво, да је у доба „Илирства“, када су се толике песме или, боље рећи, стихови писали, било потребно, да се родолубна садржина њихова попевком што више рашири. У то доба пада, дакле, почетак стваралаштва хрватских народних композитора. А то је доба у непосредној вези и с нама, са српским ондашњим животом. И ако нас додуше Илирство није толико освојило, ипак се и у нас, нарочито после појаве Бранкове, а већ и дотле, много певало, а уз многу је песму постао у час и нанев, те се дакле и у нас то доба — или можда нешто доцније — може сматрати за почетак музичког развитка.

Ми имамо певачких друштава од преко 50 година, па ће без сумње бити тачно мишљење, да се још и пре ових почињало у нас у збору певати, те, доследно, да се већ онда и компоновало (Ал. Николић, Станковић), па и ако не у народном духу — а можда је и оваких било — а оно бар на народном језику. Не само да би занимљиво, него би и потребно било претражити све старе архиве старијих певачких дружина, не би ли се нашло више старијих аргумената, који би нам показали, ко се за српску музику (у прве њене почетке) бринуо. Исто би тако добро било распитати у старих људи, који су још пре 50 и више година певали, да нам испричају све чега се о тој ствари сећају, — и најмање ситуације биле би занимљиве и од вредности. Како се певало? Да ли из нота?

¹⁾ Revue de l'Hypnotisme 1902, № 3.

²⁾ Н. Ellis, Geschlechtstrieb und Schamgefühl.

³⁾ Naturwiss. Wochenschrift, 1905, № 16.

Ко је учио певати? Какве су песме певали? Да ли се свирало и како? Да ли се певало уз гласовир? Да ли је било мешовитих зборова (и ако сумњам, да је ових у нас онда било)? и т. д. И попис музикалија у свима певачким дружинама пружио би доста занимљивих података.

Оволико напоменућу пре но што пређем на књигу г. Кухача, који и сам, ма и врло лако, додирује и наше — не музичке прилике, него одушевљење за песму (а то ми баш и натура мисао, да се и у нас већ у оно доба могло неговати потално — да не речем уметничко — певањем).

Књига г. Кухача о Лисинском, о његову добу и о његову раду, врна је принова нашој — и хрватској и српској — тако сиромашној музичкој литератури. Врло исцрпно, а притом врло занимљиво и пластично приказао нам је доба које је Лисински затекао, на његов развој, околину, студије, рад, успехе и неуспехе, а затим трагику његову.

Лисински је без сумње једна од најзанимљивијих појава у хрватском животу онога препорођајног доба. Г. Кухач нам је у овој књизи живо приказао, како је он имао велик и јак утицај на оснажење и учвршћавање хрватске народне мисли, а још више на неговање народног језика. Његове су се композиције тако радо певале и слушале, да су убрзо постале народне.

Лисински није дошао ни на какав приправљен терен и у толико се више морамо дивити његовој интелектуалној снази, што се он онда, кад је хрв. народна музика још потпуно у повоју била, лађа убрзо да напише прву народну оперу („Љубав и злоба“) Prva hrvatska izorna opera „Ljubav i zloba“ и два čina bila je prvi put pjevana 4. travnja 1846. u zagreb. glumištu pod upravom A. Stuge.“ (стр. 48.) Ту је оперу Лисински написао пре него што је у Прагу студирао теорију и науку о композицији, па је ипак постигао велики успех. После студије у Прагу, где се Лисински није најбоље осећао, довршио је своју другу, много већу и много бољу оперу „Pogin“, али јој није дочека извођења. Осим те две опере, компоновао је Лисински врло много ствари, како вокалних тако и инструменталних. Г. Кухач на крају својој књизи додаје попис композиција Лисинскога, те вели: „Kako nam pregled dokazuje, Lisinski je uglazbio, glazbotvorio, udesio i ukajdio što šesdeset i sedam većih i manjih komada u jedanaest godina svoga glasbenoga rada, t. j. od god. 1841. do konca god. 1862. No pošto izvjesno znademo, da imademo osim ovdje nabrojanih Lisinskih glazbotora još više rastrkanih koje kuda, koji su možda mnogi već i propali, to smijemo broj Lisinskih kompozicija povisiti na dvie stotine.“ Ваистину, велик број нарочито за оно доба, у којем се није тако рећи грабећи компоновало као данас.

Уза свих стоседамдесет и седам набројених композиција додао је г. Кухач краћу или дужу оцену, те је тиме управо окарактерисао цео композиторски рад Ватрослава Лисинског. (Родио се године 1819. у Загребу, по оцу се презивао Фуке — презиме Лисински узео је доцније — отац му је био пореклом Словенац, из Крањске. Лисински је умро год. 1854.)

Рекао сам, да је г. Кухач занимљиво приказао и доба и околину Лисинскога. Нарочито је добро учинио што је онако живо представио и Алберта Штригу, чији је живот и рад у тако тесној вези са животом и радом Лисинскога. Не само да су данас ретки такви пожртвовни

пријатељи, какав је био Штрига Лисинском, него су поготову ретки такве уметнички ентузијастички — мислим, у нас — који би толико учинили за развој народне уметности, колико је за популарисање хрватске музике учинио одушевљени Штрига. Његово је одушевљење у оне готово класично. Он напр. за час се створи из Беча у Загребу (имајте на уму ондашњу комуникацију), само да суделује на приказу народне опере — био је изврстан баритониста — и за то не тражи награде! Он је Лисинскога готово наговрио, да напише прву оперу, храбрио га, тешно, радовао се његовим успесима, као својим, и бринуо се за Лисинскога, док је овај био у Прагу, те му скупио месечну помоћ од 50 фор., пронагнсао његове ствари, трчао од бана до обичног грађанина, а све за свога пријатеља Лисинског и за „народну ствар“. Потпуно је Штрига заслужио, да му се спомен у хрватској културној историји очува, а г. Кухач је то и учинио, приказујући готово напоредо и Лисинскога и Штригу.

Понављам, да је књига г. Кухача у сваком погледу врна. Лак стил и живо приказивање — без икакве академске укочености — чини, да је књига занимљива. С тога свакоме, нарочито онима који се о музици баве, препоручујемо да прочита ту књигу јер ће му без сумње користити.

Праг.

Петра Коновић

* Средишњи одбор удружења српских лекара и природњака конституисао се и изабрани су: за председника др. Марко Т. Лeko, професор Вел. Школе; за потпредседника: др. Јован Д. Данић, управник болнице за душевне болести; за благајника: др. Коста Д. Николић, апотекар; за секретара: др. Стеван Марковић, професор Вел. Школе. На првом конгресу српских лекара и природњака, као што је познато, одлучено је: да удружење српских лекара и природњака држи сваке године у августу или септембру годишњи збор на оном месту, које се на предходном збору одреди и да први годишњи збор буде у септембру 1905. год. у Београду.

* Артиљеријски мајор Мирослав Ј. Милосављевић превео је са руског језика и дао у штампу дело „Теориски курс руске артиљеријске официрске школе гађања.“ Књига ће имати до 20 штампаних табака, а донеће и 70 слика. Цена ће бити до 8 динара за официре, а до 5 дин. за подофицире. Претплатаници се пријављују писцу (Ваљево).

* Изашао је први свезак дела Д-ра Владана Ђорђевића „Крај једне династије. Прилози за историју Србије од 11. октобра 1897. до 8. јула 1900.“ Цена је за претплатанике један динар и педесет пара, за оне из иностранства једну круну и педесет хелера месечно. Дело излази дванут месечно у свесцима од 80—100 страна велике осмине. Извач претплате продаје се сваки свезак по динар или круну. —

* Пешадијски поручник Живко Станисављевић (Ваљево) дао је у штампу и други део свога превода „Упут за обуку пешадије за рат.“ Цена ће бити до 80 пара динарских. —

* Чешки књижевник Јосип Карасек понудио је Матици Српској да му у својим издањима штампа опсежно дело „Историја Словенске Књижевности.“ Матица је од писца већ потражила рукопис, а ускоро ће донети о њему и своју одлуку. —

* У хрватском правничком листу „Мјесећник“ (4. бр. о. г.) штампао је Д-р Миленко Веснић опширан и исцрпан библиографски чланак о Д-ру Валтазару Богшићу. Поред биографских и критичких напомена, у овом је чланку изнесена стручна библиографија о делима Д-ра Богшића. Чланак је написан у част седамдесетогодишњице Богшићеве. —

* За издања Матице Српске примљени су ови рукописи: „Стјепан Митров Љубиша“ од Марка Цара; „Узалудна љубав“ повела Дамјана Омчикуса; „Савремена књижевност Лужичких Срба“ расправа Јакова Барта Ђинишког. На оцену су дати рукописи: „О шљиви“ од непознатог писца и „Грчки мудрац Дијоген“ саставак Н. Николајевића према руском оригиналу П. И. Бирјукова.

* „Добротворна Задруга Српкиња у Сан Франциску“ отворила је прошлог месеца прву српску основну школу у Сан Франциску, у којој ће се, за сада, предавати само средом и суботом. Дужности учитеља врши Вељко Радојевић, уредник „Српске Независности.“ —

* К. Маринковић, музичар, компоновао је и штампао нов марш „Српски војник на Косову“. Композиција се може добити у свима Београдским књижарама, а цена је 80 пара дина. —

* Наша сарадница г-ђа Милена Миладиновића, од дужег времена упознаје немачки читалачки свет са најлепшим производима из српске лепе књижевности. Познат је и њен њен превод писцама „О Црној Гори“ од Љуб. П. Ненадовића, а ту скоро публиковала је превод Змајеве последње песме „О Боже“, који је прештампан у неколиким немачким листовима. — Сад је превела и припремила за штампу „Кнеза Арванита“, драму Кнеза Николе I и, из збирке приповедака Јанка Веселиновића, десет најлепших прича, које ће штампати под насловом „Дивље руже“. Оба ова дела изићи ће на немачком језику у засебним књигама још у току ове године.

* Роберт Пинтер, гимн. професор у Загребу, отворио је претцелатнички упис на дело „Повјест Личко-Крбавске Жупаније“. Овим радом приказује писца културни развој ових крајева, данас не само територијалне промене и политичке прилике, него слике у којима ће се огледати живот народни у низу столећа, од старих Илира и Римљана па све до данашњег дана. — Дело ће изнети до 20 табака, а претплата му је цена 4 круне.

* Д-р Павле Јевтић (Врњци) штампао је резултат својих лекарских проматрања о болестима срца и лечењу у Врњачкој Бањи. Књизи је наслов: „Миогена теорија срца и балнео-механично лечење срчаних болести у Врњачкој Бањи“. Књига има 32 стране. —

Коста Мајкић: *Јовина исповијед*. За родитеље и омладину. Цијена 50 потура. Сарајево 1905. Прва српска штампарија Р. Ј. Савића. Издање Књижарнице Михајла Милановића у Сарајеву. — 12×16 см., 64 стр.

Министарство Војно. Санитетско одељење. *Упут за дезинфекторе*. Написао Д-р Фриц Киришаји, асистент хигијенског завода у Гисену, превео Д-р Драгутин Петковић, санит. капетан II. класе, управник Пастеровог Завода. Београд, штампарска радионица Министарства Војног, 1905. — 10×14 см., 40 стр. —

Из Краљевско-Српског Пастеровог Завода у Нишу: *О антирабичном лечењу у оштите* и о лечењу у Краљевско-Српском Пастеровом Заводу, с трогодишњом статистиком. Од Д-ра Драг. С. Петковића, директора Пастеровог Завода. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 15×24 см., 20 стр. —

Deutsch-Serbische Korrespondenz. *Овако се нишу писма српски и немачки најновијим правописом*. У Новом Саду, издање и штампа српске књижаре Браће М. Поповића, 1905. Цена: 1 круна 40 пот. или 1 дин. 40 пара. 14×21.5 см., 175 стр.

Најновији речник страних речи, које се јављају у нас те их ваља разумети а донекле их се и клонити. Приредио професор Јован Грчић. У Новом Саду, издање и штампа српске књижаре Браће М. Поповића, 1905. Цена је 3 круне (3 динара). 15×21.5 см., 399 страна.

Књиге Матице Српске, број 11 и 12. *Западна Европа и Балкански народи према Турцима у првој половини XV. века*. Написао Јован Радонић. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. 15×24 см., стр. 297. Цена је 3 круне. —

Memento... Две приповетке Милене Миладиновић. Превео М. П. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 12×16 см., стр. 31. Цена 30 пр. дин. —

САДРЖАЈ:

Занис, слика са Косова, од Гр. Божовића.
Ускре, песма М. П.
Хајдук-Вељко, с нарочитим погледом на народну појезију о њему, од Ср. Ј. Ст. (наставиће се).
Песма, Alfred de Musset, превео Мих. Х. Илић.
Његова љубав, од Милоша П. Ђирковића (свршетак).
У звездану ноћ... песма Д. Ђукића.
Жена, Н. В. Гогољ, с руског превео М. С. Петковић.
Пјесма у сутон (Syst. Alcmantim), превео Ђ. Д.
Казна, написала Е. Неога (наставиће се).
Чаша Живота (М. Ј. Лермонтов), превео О.

О значају науке о свету, популарно космографско предавање професора М. Ј. Андоновића (свршетак).
Листићи: Пролеће, од Вел. Ј. Рајића. — У гнезду, од Ст. С. Н. — Дво жеље, од Ст. С. Н. — У Мљетцима, пјесма у пролазу, од Бакожа.
Уз наше слике.
Хроника (Наука, Књижевност, Разно, Библиографија).
СЛИКЕ: Јудин пољубац. — Ђирка. — Дачинс и Хлое. — Сину за празник. — Шевратак са трга. — Вајка. — Јосип Јурај Штросмајер. — Арнаутски младенци са Косова. — Овчар са Јавора.